

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Bakalářská práce

2009

Tereza Křištofová

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Bakalářská práce

Tereza Křištofová

Severomoravské čarodějnické procesy s přihlédnutím na vývoj čarodějnických pověr

Witch trials in North Moravia, with regard to the development of superstitions relating to
witchcraft

Praha 2009

Prof. PhDr. Jaroslav Čechura, CSc.

Chci poděkovat svému vedoucímu práce panu profesoru Jaroslavu Čechurovi za odborné rady při psaní mé bakalářské práce. Jsem mu vděčná za podporu, kterou mi projevil, za úsměvy, kterými při našich konzultacích vždy hýřil a za to, že se nikdy nezlobil, když jsem včas neodevzdala slíbenou kapitolu.

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne 14.8.2009

podpis

Severomoravské čarodějnické procesy s přihlédnutím na vývoj čarodějnických pověr

I po přijetí katolické víry přežívalo mezi obyvateli Evropy stále povědomí o magických praktikách, které byly součástí jejich pohanské minulosti. Víra v existenci magie a kouzel přežívala dál jak mezi prostým lidem, tak i mezi učením. Katolická církev a její představitelé praktikování magie odsuzovali. Už Starý zákon se vyjadřoval o užívání magie jako o hříchu, který je vždy po zásluze potrestán. Ve 12. století se zásluhou scholastické vzdělanosti sjednotilo učení o působení démonů, které díky pronikání manicheistických myšlenek z východní Evropy, přisuzovalo Satanovi mnohem větší roli v působení na lidské životy než tomu bylo v časech rané církve. Od 15. století, kdy propukají první velké čarodějnické hony, se pak formuje v důsledku předešlého vývoje učení o působení čarodějnic a jejich heretickém spojení s ďáblem, s jehož pomocí škodí lidem, dobytku i úrodě. Nejznámějším démonologickým dílem se stal misogyní spis *Malleus maleficarum* (1486) jehož autorem byl dominikánský mnich Jindřich Institoris, bylo často používáno inkvizitory jako příručka při vedení soudních procesů s obviněnými čarodějnicemi.

V českých zemích v době pozdního středověku k hromadnému pronásledování čarodějnic nedocházelo. Ne však v důsledku absence podobné víry v existenci magie a kouzel, ale v ohledu stávajícího soudního systému, ve kterém se uplatňoval akuzační způsob vedení procesu a to až hluboko do 16. století. V době, kdy v západní Evropě propukaly první hromadné procesy a formoval se stereotyp čarodějnického mýtu, docházelo v našem prostředí jen výjimečně k odsouzení jedinců, u kterých bylo prokázáno při soudním přelíčení úmyslné užití škodlivých kouzel za účelem ublížení na zdraví lidem či dobytku. S nástupem Habsburské dynastie na český trůn se počet procesů s čarodějnicemi zvýšil, ale nijak dramaticky. Jedním z důvodů byla snaha vrchních představitelů země i jejího panovníka o kodifikaci městského práva, které by sjednotilo nejednotnou soudní praxi řídící se od středověku německým městským právem.

Vyvrcholením těchto snah bylo založení pražského apelačního soudu roku 1548 panovníkem Ferdinandem I. a vydání takzvaných Koldínových Městských práv v roce 1579, jejichž autorem byl Mistr Pavel Kristián z Koldína. V jeho díle nacházíme charakteristiku deliktu čarodějnictví a způsob trestání tohoto zločinu, které potvrzuje běžnou soudní praxi. V 17. století i po proniknutí inkvizičního způsobu vedení soudních procesů byl počet čarodějnických procesů, oproti počtům obětí v sousedních západních zemích, minimální. Výjimky v tomto ohledu představovaly čarodějnické procesy v Nisském knížectví ve Slezsku, kde bylo napočítáno přes dvě stě obětí a to převážně ženského pohlaví.

Druhou výjimkou, v celku rozumném přístupu soudců k problému čarodějnictví, se staly severomoravské procesy, které se odehrály v letech 1678 až 1695. Soudce Jindřich František Boblig z Edelstadtu, který měl mnohaleté zkušenosti ze souzení čarodějnic ve Slezsku, zde během svého působení rozpoutal řízené pronásledování nevinných obyvatel Žerotínského panství Velké Losiny a města Šumperk za účelem vlastního obohacení.

Pronásledování čarodějnic zde mělo počátek v nevydařeném pokusu staré žebráčky Mariny Schuchové, žerotínské poddané, odcizit při přijímání posvátnou hostii, která měla být následně podána krávi, aby lépe došla. Soudce Boblig pozvaný místní vrchností, z této nešťastné ženy a jejích společnic učinil čarodějnice spojené s ďáblem, které svými kouzly páchaly ty nejhorší skutky. V těchto procesech, stejně tak i v předcházejících slezských, se již naplno projeví stereotypy čarodějnictví jako byly smlouva se Satanem, vzdání se křesťanské víry, zneuctění hostie a pohlavní styk s démonem. Použitím tvrdého nátlaku a následně i tortury vynutil z obviněných žen nejen přiznání, ale i jména jejich údajných spolupachatelů.

Naléhání na jmenování dalších a dalších společníků, kteří se účastnili čarodějnických rejdů, mělo za následek efekt domina, klasický pro západoevropské procesy, který zapříčinil stále vyšší počet zatčených. Z velkolosinského panství se následně rozšířilo pronásledování čarodějnic i do bohatého Šumperka, kde byli z Bobligovy vůle odsouzeni za čarodějnictví především místní bohatí měšťané. Nejznámějšími oběťmi

těchto procesů se stali děkan Kryštof Alois Lautner a rodina bohatého barvíře Kašpara Sattltera.

Řádění vitálního starce Bobliga, který se tentokrát neúspěšně pokusil rozšířit své působení na biskupské město Olomouc, učinila přítrž samotná vrchnost, která se snažila zastavit hospodářský úpadek svých panství zapříčiněný právě rozpoutáním čarodějnických procesů.

Witch trials in North Moravia, with regard to the development of superstitions relating to witchcraft

Even the adoption of Catholic faith by the inhabitants of Europe did not obliterate the occult practices which has been part of their past. Not only ordinary people, but also scholars continued to believe in the existence of magic powers. The Catholic Church and its representatives condemned sorcery, which was described as a sin deserving punishment already in the Old Testament. In the 12th century, scholastic knowledge united the teaching on the action of demons, which, due to the penetration of Manichaeism from Eastern Europe, ascribed to Satan a much greater role in influencing human lives than was attributed to him in the early days of the Christian Church. Starting in the 15th century, the time of the first major outbursts of witch hunts, the theory was forming, stemming from the prior development, about witchcraft and the heretic association of witches with the Devil, who helped them harm people, cattle and crops. The most famous demonological work of the time, the misogynistic treatise *Malleus maleficarum* (1486) by the Dominican monk Institoris (Heinrich Kramer), became a handbook for witch-hunters and Inquisitors conducting trials of women accused of witchcraft.

The reason why in the Czech Lands of the late Middle Ages mass witch hunts were not taking place was not an absence of belief in the occult but the fact that the existing judicial system applied accusatory procedure (and did so till deep into the 16th century). At a time when first mass witch trials were held and a stereotype of the witch myth was emerging in Western Europe, in our environment only individuals were convicted in exceptional cases when it was proven during the court proceedings that they had intentionally used harmful magic with the purpose to inflict damage to the health of people or cattle. After the Habsburg dynasty acceded to the Czech throne, the number of witch trials rose, but not dramatically. This was partly due to the effort of the supreme authorities and the ruler of the country to codify municipal law, in order to unify judicial practice, from the Middle Ages governed by German municipal law. In 1548 these endeavours

culminated in the foundation by Emperor Ferdinand I of the Prague Appellate Court, followed in 1579 by the publication of the so-called Koldín's Municipal Rights (named after their author Master Pavel Kristián of Koldín), which defined the characteristics of the delict of witchcraft and the manner of its punishment, confirming the current judicial practice. In the 17th century, even after the spread of the inquisition methods, the number of witch trials in the Czech Lands was still minimal comparing with their western neighbours. One exception were the trials in the Nisa Principality of Silesia, to which over two hundred people, mostly females, fell victim.

Another exception to the on the whole sensible approach of judges to the problem of witchcraft were the trials held in North Moravia between 1678 and 1695. During his service in the region, the judge Jindřich František Boblig of Edelstadt, who had long experience with trying alleged witches in Silesia, unleashed controlled persecution of innocent inhabitants of the estate of Velké Losiny, belonging to the Žerotín family, and the town of Šumperk, with the purpose of his own enrichment.

In this case the pretext for starting the witch hunt was the failed attempt of an old beggar called Marina Schuchová, subject of the lords of Žerotín, to steal a consecrated wafer with the intention to give it to a cow in order to make it yield more milk. Judge Boblig, invited by the local authorities, accused the unfortunate woman and others with whom she had been in contact of being in league with the Devil and with his help committing the worst deeds conceivable. All the stereotypes of witchcraft, such as the contract with Satan, renunciation of Christian faith, desecration of the host and intercourse with demon, were already present in these trials, as they had been in the earlier ones held in Silesia. By applying hard pressure and subsequently also torture, Boblig forced the women not only to plead guilty but also to name their alleged accomplices.

Requesting more and more names of people who took part in the witches' Sabbath, Boblig triggered off a domino effect, a classical feature of the West-European witch trials, which led to a steady increase in the number of arrests. The witch hunt spread from the estate of Velké Losiny to the prosperous town of Šumperk, where Boblig sought mainly

the conviction of local wealthy burghers. The best known victims of these trials were dean Kryštof Alois Lautner and the family of the wealthy dyer Kašpar Sattler.

It was the authorities themselves which, in an effort to stop the economic decline of the estates in their jurisdiction caused by the witch trials, finally put a stop to the rampages of the energetic old judge, who even tried, this time without success, to include the episcopal city of Olomouc in his sphere of operation

Obsah

1.Úvod	12
2.Maleficos non patieris vivere („Čarodějníci nenecháš na živu“)	14
3.Země Koruny české a jejich přístup k pronásledování čarodějnic	29
4.Za znesvěcení svaté hostie čeká každého smrt	43
5. Závěr	66
Prameny a literatura	69

1.Úvod

Slovo „magie“ nemělo v době dávno minulé pouze pejorativní význam, který mu byl v prvopočátku přisouzen. Časem přijalo další konotace, které měly a pozitivní význam. Především adjektivní výrazy „magický“, „kouzelný“, „okouzlující“ a „čarovný“, které popisují věci a zážitky, které vyvolávají pocit něčeho překvapujícího, tajemného, libého, přitažlivého a zázračného.

Ani stovky let existující represe a zákazy užívané vůči těm, kdo měli čarovat, neznamenalý konec pověr a ztrátu vědomostí o tomto „umění“, které dál přežívalo a přizpůsobovalo se novým podmínkám. Fascinace tímto fenoménem přežila až do dnešních dob a dalo by se říct, že od konce 20. století zažívají kouzla v moderní společnosti určitou renesanci. Dětské knihy o Harry Potterovi nebo fantasy literatura našly po celém světě miliony fanoušků. Stejně tak návštěva kartářů, věštců a léčitelů je dnes zcela běžná a nikdo se již nad tím nepozastavuje. Dokonce i existence sekt či společenství, která se oficiálně zabývají čarodějnictvím, je tolerována, pokud ovšem nepřekročí hranice dané platnými zákony.

Magie a užívání kouzel je však neodvratně spjata i s pronásledováním těch, kteří byli podezřelí z jejich praktikování. Více jak tři sta let trvající hony na čarodějnice po sobě zanechaly mnoho písemných pramenů, o které se už několik let po oficiálním zrušení začali zajímat historici, ale staly se i vděčným tématem romanopisců.

Historici si kladli otázky, zda skutečně existovaly čarodějnické sekty, které by byly pozůstatkem pohanských kultur, dopouštěly se obviněné osoby skutečně toho, co vypovídali při výsleších, proč byly pronásledovány a obviňovány z těchto zločinů právě ženy a proč některé oblasti těmito hony nebyly prakticky postiženy. Kritické zkoumání dochovaných výslechů, korespondence, ale i dobové literatury jim na některé otázky už dalo odpověď, ale zbývá ještě dost otázek, které na své objasnění teprve čekají .

Když jsem si zvolila jako hlavní téma své bakalářské práce severomoravské čarodějnické procesy, dostatečně jsem si ještě neuvědomovala úskalí s tím spojená. Procesy, které se v druhé polovině 17. století odehrály na žerotínském panství Velké Losiny a ve městě Šumperk, pro mě nebyly neznámou událostí. Jako středoškolská studentka jsem v rámci povinné četby předmětu literatura a český jazyk přečetla dílo Václava Kaplického, Kladivo na čarodějnice, a dokonce jsem shlédla neuvěřitelně realisticky zfilmovanou verzi této knihy od režiséra Otakara Vávry z roku 1968, která na mě více než silně zapůsobila svým zpracováním. Po té, co jsem začala studovat historii, jsem se o problematiku pronásledování čarodějnic v raném novověku začala zajímat víc a pročítala jsem dostupnou literaturu. Bylo tedy jen logickým vyústěním mé fascinace, že jsem si zvolila toto téma.

Pramenný materiál k těmto procesům, je více než hojný. Jsou to tisíce stran dokumentů ve formě výslechů a korespondence, které by vydaly na objemnou několikasetstránkovou studii, která by do nejmenších podrobností zpracovala tento fenomén. Velkolosinské a šumperské procesy se doposud staly pouze dílčími tématy prací zabývajících se čarodějnictvím v Evropě nebo v českých zemích.

Ani já jsem se ve své práci neubránila nakonec tomu, abych se zůstala věrná pouze samotnému průběhu severomoravských procesů. V prvních dvou kapitolách jsem se rozhodla popsat jak vývoj čarodějnického bludu tak i přístup soudců k tomuto problému v zemích České koruny, které se vymykaly trendům panujícím v sousedních západních státech. Přišlo mi důležité věnovat se i těmto otázkám, protože bez srozumění se s nimi nelze zcela pochopit události, kterým se věnuji ve své třetí kapitole. S pomocí prostudovaných pramenů, ale i literatury se snažím popsat a objasnit události, které vedly k odsouzení prvních obětí a rozpoutaly druhý největší a zároveň poslední hromadný hon na čarodějnice na našem území.

Když zpětně tuto práci pročítám, uznávám, že má všechny nedostatky, kterými se začátečnické práce honosí. Ale mistrem se člověk stává teprve dlouholetou praxí, která přináší zkušenosti a tříbí schopnost přesného vyjadřování.

2. Maleficos non patieris vivere („Čarodějníci nenecháš na živu“)

[Starý Zákon, Exodus 22, 18]

V Evropě si magické pověry i po přijetí křesťanského vyznání zachovaly svou sílu a proluly s nově přijatým náboženstvím. Víra v existenci kouzel a nadpřirozených sil byla stále součástí každodenního života středověké společnosti a to i navzdory prohlubování moci a vlivu jediné tolerované církve. Zvyky a tradice obyčejných lidí si nadále uchovaly určité magické prvky. Když bylo třeba, neváhali se obyvatelé obrátit na ty, kdo měli v jejich společnosti funkci lidového čaroděje, kteří se často holedbali tím, že ovládají jak bílou tak černou magii a potvrzovali tím staré mínění, že ten, kdo umí nemoc léčit, umí ji i vyvolat. Svým okolím byli proto ceněni i obávaní.

Definování magie patří do sféry učenecké a v době středověku měla monopol na vzdělávání pouze církve. Její pojetí magie a kouzel se tudíž lišilo od toho, jak ji vnímali nevzdělaní lidé, ať už vesničané nebo obyvatelé měst. Duchovní, vyzbrojení citacemi z Bible a obeznámení názory církevních autorit, hřímali z kostelních kazatelen nejen o moci ďábla ale i o magii, jejíž užívání, jak dokládá Bible, je vždy po zásluze potrestáno. Čím dál však lidé žili od církevního centra, tím více si společnost uchovala povědomí o pohanských zvycích, ke kterým praktikování magických obřadů patřilo. Christianizace u nich byla jen povrchní a nic jim nebránilo ve způsobu života, který vedli před přijetím křesťanství, a kněz, který většinou pocházel z jejich středu postrádal mnohdy i to nejzákladnější církevní vzdělání, aby mohl vést své ovečky podle dogmat uznávaného náboženství.

V mnoha kulturách to byla především žena, komu byla přisuzována větší vnímavost k nadpřirozeným jevům než mužům. Už v antické literární tradici, přijaté později ve středověku, to byla především žena, kdo vládl magickou silou, ať už krásná a charismatická jako Kirké z příběhu Homérovy *Odyseie* (asi 8.stol.př.n.l.) či ohavná

babizna Erictho požírající malé děti z díla *Bellum civile* od M. Annaea Lucana (39 př.n.l. – 65 př.n.l.)¹, která byla nadaná nadpřirozenou silou a uchylující se ke kouzlům především ve chvílích, kdy se mstila za učiněná příkoří.

Ve středověku se pak žena stala pro církev nástrojem ďáblovým, slabým článkem společnosti, který snadno podlehne jeho svodům. Tvorem, který dává život, ale může ho i lehce vzít. Jejich náklonnost k magickým praktikám, ke kterým sahala ve chvílích, kdy chtěla dosáhnout něčeho významného, bylo jednou z mnoha špatných, ale i obávaných vlastností, kterými ženy, dle mužů, oplývaly. Démonologické traktáty jsou tímto protiženským postojem přímo prodechnuty a dílo Kladivo na čarodějnice v těchto antipatiích hraje hlavní prim. Myslím, že pro tento dějinný paradox sluší přísloví, že stokrát opakovaná lež se stane pravdou a tak byly lži o smrtelných čarodějnicích většinou společnosti přijaty jako fakt.

To, že byly ženy nejčastějšími oběťmi je nepopiratelným faktem, na kterém se shodnou snad všichni vědci zabývající se tímto tématem. Bylo to však způsobeno nejen mužskou předpojatostí k ženskému plemeni, ale také tím, že to byly samy ženy, kdo udávaly čarodějnice. Ať už to bylo tím, že na mučidlech udaly jména z okruh svých nejbližších, ke kterým patřily většinou osoby ženského pohlaví nebo obvinily sousedku, která se podezřele chovala ale i z pouhé pomsty, aniž by tušily co tím mohou rozpoutat.

Už v prvním odstavci kapitoly jsem napsala, že magie byla součástí každodenního života obyvatel Evropy – mužů i žen. Věřili v její moc, používali magické rituály, vyráběli si amulety, magické nápoje lásky, ale i odvary, které měly vyléčit neduhy. Pomocí magie se však dalo i škodit a někteří, kdo těmito znalostmi oplývali, je neváhali použít, aby ublížili nenáviděným osobám. Skutečně takto vinných lidí bylo málo a jejich provinění bylo spojeno spíše se zločinem travičství; ostatní jen nevinnými oběťmi soudní mašinérie.

Toto negativní vnímání magie bylo dědictvím antických časů, které přejali už prvotní křesťané. Magie, která byla praktikovaná tajně a mnohdy její obřady doprovázelo vzývání bohů, byla zpočátku provozována pouze cizinci. U Řeků i Římanů vzbuzovala

¹ Kieckhefer, Richard : *Magie ve středověku*, Praha 2005, s. 48

obavy, ba dokonce strach a to, i když ji začali provozovat jejich spoluobčané. Veřejné vzývání bohů mohla Řecká říše tolerovat, přece jenom přejala do svého pantheonu všechny bohy dobytých uzemí, ale takovéto neveřejné, tajné obřady pro ně představovaly hrozbu, která mohla zapříčinit rozvrat společnosti².

Křesťané kouzla odsuzovali ještě vehementněji než jejich pohanští protivníci. Už první lokální synody magické umění odsoudily. Podle nich mohli lidé kouzlit pouze za přispění pomoci démonů. Pro antickou společnost byly démoni neutrální duchové, ale pro křesťany to byli falešní bohové Římanů. Je jen jeden pravý Bůh a ti, co se paktovali s těmito falešnými bohy, se dopouštěli těžkého hříchu. Jedním z prvních, kdo rozpracoval tuto tezi, byl církevní otec Aurelianus Augustus (354 – 430), který ve svém díle *De civitate Dei* („O Obci boží“) popsal úzké propojení mezi demony a magií. A na jeho názory v následujících staletích navázali další učenci. V 7. století to bylo dílo *Etymologie* od Isidora Sevilského (kolem roku 570 – 636), které zásadně ovlivnilo názory pozdějších autorů spisů o magii. Plně v něm souhlasí s názory Aureliana Augusta o moci démonů a dále je rozvíjí. Ti, co se věnovali tomuto „umění“ se podle něj dopouštěli těch nejhorších zločinů³.

Scholastičtí učenci ve 12. a 13. století dali rozptýleným prvkům o moci démonů ucelenou formu⁴. Satan, který byl vládcem těchto „padlých andělů“, měl v dobách raného středověku od Boha propůjčenou pouze moc nad hříšníky a jeho moc se té boží ani zdaleka nevyrovnala. Nemnohá ikonografická zobrazení Satana z raného středověku jen potvrzují, že ďábel v tu dobu hrál v lidských osudech jen základní roli přisouzenou mu Písmem svatým. Od 13. století se ale vnímání ďábla a jeho schopnosti zasahovat do lidských osudů

² Tamtéž, s. 54 - 55

³ Tamtéž, s. 27; Kieckhefer, Richard: *Magie a čarodějnictví ve středověké Evropě*. (ed.) Muschembled Robert: *Magie a Čarodějnictví v Evropě*, Praha 2007, s. 15

⁴ Na počátku 12. století se objevilo dílo *Elucidarium* za jehož autora byl dlouho považován Honorius z Autunu. Dílo sdružuje roztroušené prvky o démonologii, které se objevují v křesťanských spisech od počátku církve. Zároveň dělí pekelné tresty pro hříšníky do několika kategorií. Delumeau, Jean: *Strach na Západě ve 14. – 18. století. Obležená obec II.*, Praha 1999, s. 54

mění a ďábel v souboji s Bohem získává navrch. Je to především vlivem manicheistických myšlenek, kdy je postupně kladen větší důraz na princip zla ve vztahu k dobru⁵.

Prostřednictvím kázání se toto povědomí o zvyšující se moci ďábla rozptýlilo mezi obyčejným lidem a splývalo s jejich představami o vládci pekel. Tím, že teologové a kazatelé zvýšili jeho reálný podíl vlivu nad světem, zpochybnili tak jedno z nejranějších dogmat křesťanské církve, kterým byla Boží všemohoucnost.

Se stále větším pronikáním manicheismu je spojen i vznik křesťanských herezí ve 12. století. Především albigenské hnutí⁶ vycházející z katarského učení bulharských bogomilů začalo šířit na počátku 12. století manicheismus v jižní Francii. Stoupenci albigenského hnutí odmítali stávající církevní hierarchii, věřili, že duch i tělo jsou ve vzájemném protikladu, přičemž duch stojí nad tělem. Odmítali vše materiální jako zhmotnění největšího zla. Spasení mohli dosáhnout jen zřeknutím se všeho tělesného, proto se někteří z nich vzdali manželství a byli přísnými vegany. Jejich omezený přístup jídla mohl vést až k smrti vyhladověním, což vyjadřovalo jejich pohrdání nad vlastním tělem. Jen menšina věřících tohoto hnutí dodržovala všechna tato výše uvedená pravidla, byla to elita, takzvaní „čistí“, kteří mohli díky potlačení veškerých tělesných slabostí dosáhnout skutečného spasení⁷. Na čtvrtém lateránském koncilu roku 1119 došlo k odsouzení albigenských jako heretického a zavrženíhodného hnutí. Přesto se většina jihofrancouzských šlechticů, v čele Reymondem IV., hrabětem z Toulouse, stala ochránci tohoto hnutí, které se ani přes vojenské zásahy papeže Inocence III. a francouzské koruny nepodařilo zcela zničit.

V roce 1170 vzniklo v jižní Francii další kacířské náboženské hnutí. Byli to takzvaní valdenští, samy se nazývali „lyonští chudí“, jejichž zakladatelem byl Petr Valdes. Jeho stoupenci požadovali především návrat k prvotní podobě chudé církve. Stejně jako sekta albigenských, bylo i valdenství pronásledováno jako hereze.

⁵ Kdyby byl Bůh, jako ztělesnění dobra, jediným všemohoucím stvořitelem, zlo by nemohlo existovat. Proto se také zlo a jeho hlavní představitel Satan musí podílet na chod světa rovným dílem

⁶ Podle města Albi v kraji Languedock v jižní Francii

⁷ Šindelář, Bedřich: *Hon na čarodějnice. Západní a střední Evropa v 16. – 17. století*, Praha 1986, s. 22

Jako zaručený likvidátor odporu náboženských hnutí se ukázala inkvizice, založená fakticky roku 1231 za pontifikátu Řehoře IX., jejíž instituce se postupně šířila z Říma do okolních křesťanských států⁸. Prvotní funkcí inkvizice bylo pokusit se heretiky přesvědčit o jejich bludu a dosáhnout toho, aby litovali svého odpadlictví od pravé víry. Pokud se však kacíři odmítli poddat, bylo v právu inkvizice odsoudit je na hranici, kde měl jejich těla strávit očištný plamen⁹.

Papežství spolupracovalo na založení inkvizice s novými mnišskými žebravými řády –především dominikány (založení roku 1216) ale i františkány (založení roku 1223), kteří v její organizaci získali nezastupitelné postavení. Inkviziční soudní tribunály začaly nejdříve působit v jižní Francii, kde se nacházelo kacířské centrum, v Aragonii, Lombardsku a na území Německa. Výsledky, ke kterým neodmyslitelně patřila i tortura¹⁰ sloužící ke zlomení nejzatvrzejších kacířů, zasely mezi lidmi strach. Patronace papeže nad touto institucí inkvizici a jejím soudcům přinášela v místech jejich působení téměř neomezenou moc, která ovšem mohla být lehce zneužita k teroru.

Takto si počínal generální inkvizitor pro německé území Konrád z Marburgu, který se v roce 1233 pustil do likvidace fríského kmene Stedingů, kde nadále přežívaly pohanské zvyklosti. Na podporu Konrádovy činnosti vydal staříčský papež Řehoř IX. toho roku bulu „Vox in Roma audita est“, která odsuzovala život Stedingů. V tomto papežském výnosu papež popisuje přijímací ceremoniál do kacířské sekty, kdy novicové museli líbat ropuchu

⁸ V roce 1229 se na synodě v Toulouse rozhodlo o ustanovení biskupské inkvizice, která měla vyhledávat kacíře. Pokud odmítnou své učení odvolat, měli být předáni světské spravedlnosti. Již v roce 1224 vydal císař Fridrich II. zákon proti kacířům v Lombardii, podle kterého měli být usvědčení heretici zbaveni jazyka nebo být potrestáni upálením. Roku 1231 zřídil papež inkvizici platnou pro Řím a jejím potvrzením v roce 1232, které obdržela od císaře Fridricha II., se rozšířila po celé říši. Kočí, Josef: *Čarodějnické procesy. Z dějin inkvizice a čarodějnických procesů v českých zemích v 16. – 17. století*, Praha 1973, s. 22

⁹ Trest smrti upálením pro heretiky byl obsažen již v justiniánově civilním zákoníku

¹⁰ Papež Inocenc IV. roku 1252 souhlasil s použitím tortury při výslechu kacířů a legalizoval tím tak už běžně využívanou praxi. Středověké soudnictví převzalo mučení z germánského práva a po Evropě se postupně rozšířilo v průběhu recepce římského práva. Prvně bylo použito právě při výsleších kacířů a čarodějnic, ale postupně proniklo i do procesů s pachateli závažných zločinů. Dülmen van, Richard, *Divadlo hrůzy*, Praha 2001, s. 29

nepřirozené velikosti na zadek nebo přímo na ústa. Později se setkávali s bledým neobyčejně štíhlým, až vychrtlým mužem s černýma očima. I toho museli členové sekty políbit na ústa a s každým ledovým polibkem odkládali svou víru v Boha. Po slavnostní hostině pak setkání této sekty vrcholila zvrhlými sexuálními orgiemi při zhasnutém světle¹¹.

Konrád z Marburgu, který na přání papeže pronásledoval kacíře v Porýní, v jižním Německu a v Oldenbursku, si vysloužil nenávist mnoha obyčejných lidí ale i šlechticů, kteří se mu rozhodli pomstít. V červenci roku 1233 přepadla Konráda poblíž jeho rodiště skupina šlechticů, jejichž někteří příbuzní skončili jeho vinou na hranici jako kacíři, a ubila inkvizitora k smrti.

V době, kdy už hranice s kacíři pomalu uhasínaly, objevila se na obzoru nový nepřítel, čarodějnická sekta, proti které církev, ale i světszí vládci vytáhli do boje s ještě větším úsilím než proti kacířům. První procesy proti čarodějníkům na konci 14. století splývaly ještě s pronásledováním kacířů, ale od počátku 15. století se jim dostává samostatné pozornosti. Víra v existenci sekty kacířů i s jejími rituály se postupně začíná vlivem názorů scholastických učenců postupně přiznávat i čarodějníkům. Jejich výsledky pak začaly tuto tezi potvrzovat a nad západní Evropou se rozvinul strach z rozsáhlého spiknutí v jehož čele dominuje d'ábel spojený paktem s čarodějnicí.

Pakt s d'áblem připouštěla už Bible. Smlouva, která mohla být psaná krví, zavazovala čarodějnici k přijetí Satana za svého jediného pána, kterého bude zcela uznávat a uctívat z celé své duše. Vzdávala se jejím prostřednictvím víry v Boha i svého křtu a nově byla pokřtěna ve jménu d'ábla. D'ábel ji pak na znamení uzavření této smlouvy označil svým drápem¹². Proto inkvizitorští soudci prohledávali těla odsouzených milimetr po milimetru a hledali abnormalitu, která by potvrzovala spojení dotyčné s božím

¹¹ Kočí, Josef: *Čarodějnické procesy. Z dějin inkvizice a čarodějnických procesů v českých zemích v 16. – 17. století*, s. 23 – 24; Šindelář, Bedřich: *Hon na čarodějnic. Západní a střední Evropa v 16. – 17. století*, s. 24

¹² Muschembled, Robert: *Dějiny d'ábla*, Praha 2008, s. 79 – 80; Kočí, Josef: *Čarodějnické procesy. Z dějin inkvizice a čarodějnických procesů v českých zemích v 16. – 17. století*, s. 11

nepřítelem. Tato značka, většinou to byla piha či bradavice, nacházející se zpravidla na levé části těla či na choulostivých místech, byla díky svému nepřirozenému původu necitlivá, proto do ní kat zabodával jehlu a čekal na reakci čarodějnice nebo zda bude znamení krvácet. Při tomto testu se mnohdy podvádělo. Kat, v některých případech byl tomuto ohledání přítomen i lékař, měl v ruce dutou jehlu, jejíž hrot se při dotyku s kůží lehce zasunul a obviněná tím pádem nemohla nic cítit¹³.

Tím, že se čarodějnice zřekla boha, stal se její čin heretickým zločinem, proto její souzení mělo spadat přímo do kompetence instituce pro to vytvořené – měly být předány do rukou inkvizice. Tuto teorii prezentoval Nicolás Eymeric (1320 – 1399), generální inkvizitor pro Aragonii, ve své příručce pro inkvizitory *Directorium inquisitorium* vydané roku 1376. Jeho názor pak schválila roku 1398 pařížská Sorbonna pod předsednictvím Jeana Charliera de Gerson.¹⁴

V letech 1435 – 1437 vzniklo v době konání basilejského koncilu, na kterém byl zvolen vzdoropapežem Felix V., dílo *Formicarius* jehož autorem byl německý dominikán Johannes Nider. Tento mnich je podle mnohých historiků – například Carla Ginzburga – prvním teoretikem sabatu¹⁵.

Celá pátá kniha *Formicaria* byla věnována pověrám, magii a čarodějnictví. Popisovala nekalé skutky čarodějnice, které vyvolávaly bouře a ničily úrodu, mořily dobytek i lidi, především pak měly spadeno na nevinné bezbranné děti. Na jeho stranách

¹³ Tato zkouška jehlou měla svou alternativu ve zkoušce vodou, kdy byli obvinění svázáni do kozelce a vhozeni do vody. Víra, že voda jako čistý živý bytost tak pošpiněného jako byla čarodějnice, nepřijal, znamenalo pro ty, co se udrželi na hladině, prokázání jejich viny, a proto byli následně odsouzeni ke smrti upálením. Ti, kteří se ve vodě ponořili sice dokázali svou nevinu, ale utopili se. Zkouška vodou je doložena až do 18. století, kdy už její užití bylo trestáno jako pověrečný zvyk. Dülmen van, Richard, *Divadlo hrůzy*, s. 26

¹⁴ Šindelář, Bedřich: *Hon na čarodějnice. Západní a střední Evropa v 16. – 17. století*, s. 29

¹⁵ Už kolem roku 1430 se objevuje traktát *Errores Gazariorum (Bludy kacířů)* od neznámého autora, který shromáždil a utřídil pojmy objevující se při procesech s kacíři ve frankofonních oblastech. Obvinění zde byli označeni za členy sekty, která se scházela v synagogách a uctívala d'ábla, který se jim zjevoval v podobě velké kočky, kterou líbali na řitní otvor. Pojíдали mrtvé děti vykopané z hrobů nebo se sami na dětech dopouštěli vražd. Na příkaz démona pak spolu souložili. Muschembled, Robert: *Dějiny d'ábla*, s. 52

ožila nová sekta čarodějů a čarodějnic, jejíž obraz mu zprostředkovali jeho dva informátoři: soudce Petr von Greyerz, kastelán na Blanckenburgu v bernském Simmenthalu a dominikánský inkvizitor z Evianu, reformátor kláštera v Lyonu.

Tito dva muži se měli ve svém okolí aktivně zúčastnit několika procesů s čarodějníky, tudíž se mu zdáli být důvěryhodným zdrojem informací. Vylíčili Nidrovi sektu sídlící mezi Bernem a Lausanne, jejíž členové vyvolávají démona v podobě člověka, zříkali se křesťanské víry, šlapali po kříži a znesvěcovali hostie. Krom toho vraždili novorozeňata a z jejich tělíček dělali kouzelné masti sloužící k různým magickým praktikám¹⁶.

V tomto popisu sabatu chybělo ještě mnoho prvků, které se staly na celá staletí součástí mýtu o sabatu. Noční setkání, slavnostní hostiny s nepřeborným množstvím pokrmů a sexuální orgie zde ještě nebyly popsány, i když některé z těchto údajů byly již obsaženy v bule proti kacířům Řehoře IX

O pár let později – v letech 1240 až 1242 – spatřila světlo světa báseň se zavádějícím názvem, Rytíř bojující za zájmy dam, která má silně protiženský charakter. Jejím autorem byl Martin Le Franc, osobní tajemník papeže Felixe V. a později kanovník v Lausanne. V umě složených verších podává další předobraz sabatu. Ženy v básni nasedaly na hole a odlétaly na synagogu, kde uctívaly d'ábla v podobě kocoura, kterého „do řiti ho celovali“¹⁷, učily se od něj kouzel a účastnily se orgií. Do konce 15. století pak teologové vytvořili kompletní obraz sabatu, který přetrval několik staletí a prostřednictvím démonologických traktátů a v podobě kázání se šířil dál mezi lidem.

Klasický sabat se odehrával podle pevně zavedených pořádků, které jako by byly převzaty z ceremoniálů na panovnických a šlechtických dvorech a z církevních rituálů. Jejich charakter byl pokroucen tak, aby vyhovoval zvráceným záměrům Satana. Vše, co se na sabatu odehrálo, mělo být zneuctěním křesťanské víry a všeho, co bylo lidem přirozené.

¹⁶ Ginzburg, Carlo: *Noční příběh. Sabat čarodějnic*, Praha 2003, s. 89 –90; Monter, William: *Rané pronásledování čarodějnictví ve Švýcarsku*. (ed.) Muschembled, Robert: *Magie a Čarodějnictví v Evropě*, Praha 2007, s. 41 - 42

¹⁷ Tamtéž, s. 43

Na sabat, konající se na tajemných opuštěných místech v lesích nebo horách pod příkrovem noci, se čarodějové a čarodějnice slétávali na násadách košťat, vidlích či pohrabáčích nebo na zádech různých zvířat. Létání¹⁸ jim měly umožnit kouzelné masti, dary od jejich pána, kterými si natírali celé tělo¹⁹. Na místě setkání se pak shledali se svým pánem ve zvířecí či polozvířecí podobě, kterému přísahali nehynoucí věrnost, klaněli se mu, líbali ho na ruce, nohy nebo řitní otvor (takzvaný polibek hanby). Při parodování mše býval pošlapán kříž, znesvěcena hostie a týrán beránek jako symbol Ježíše Krista. Setkání pak vrcholila opulentními hostinami, divokým tancem a sexuálními orgiemi²⁰.

Od poloviny 15. století se množilo vydávání démonologických traktátů, které se šířily díky vynálezu knihtisku s mnohem větší rychlostí. V roce 1486 bylo sepsáno dílo *Malleus maleficarum* (*Kladivo na čarodějnice*), které vyšlo o rok později ve Štrasburku a je nejznámějším spisem s protičarodějnickou tematikou. Jeho opakované vydávání²¹ ukazovalo na jeho oblíbenost u inkvizitorů, jak církevních, tak později i světských, kteří spis používali jako příručku při svých výsleších. Jeho autorem byl dominikán Jindřich Institoris (asi 1430 – 1505)²² – ve své korespondenci se podepisoval jako Krämer, který ve svém díle využil své zkušenosti z inkvizitorské činnosti²³ v Ravensburku.

¹⁸ Náboženský spis z druhé poloviny 8. století Canon episkopi považuje létání čarodějnic vzduchem za nereálné a odsunuje je do říše snů

¹⁹ Z výslechových akt se nám zachovaly recepty těchto mastí, které měli mít tak podivuhodné účinky. Krom jiných ingrediencí tyto přípravky obsahovali blín a durman, jedovaté byliny, které v přiměřeném množství působí halucinačně. Pokud se ženy skutečně natírali touto mastí, mohl se u nich dostavit pocit, že letí na sabat. Šindelář, Bedřich: *Hon na čarodějnice. Západní a střední Evropa v 16. – 17. století*, s. 31 - 32

²⁰ Tamtéž, s.30 – 32; Kočí, Josef: *Čarodějnické procesy. Z dějin inkvizice a čarodějnických procesů v českých zemích v 16. – 17.století*, s. 12

²¹ Podle výpočtů A. Daneta vyšlo *Kladivo na čarodějnice* v letech 1486 – 1669 přinejmenším čtyřiatřicetkrát: ve Frankfurtu a v Porýní (14 vydání), Lyon (11), Norinberk (4), Benátky (3), Paříž (2). Proběhly dvě velké vlny distribuce v letech 1486 – 1520 a 1574 – 1621. Delumeau, Jean: *Strach na Západě ve 14. – 18. století. Obležená obec II.*, Praha 1999, s. 62 - 63

²² Jako spoluautor je často uváděn Institorisův spolubratr Jakub Spranger (asi 1436 – 1495), který od roku 1481 působil jako inkvizitor pro Mohuč, Kolín a Trevír, ale jeho podíl na tomto díle je zpochybňován

²³ Jako inkvizitor nebyl Institoris příliš úspěšný. Když se pokoušel rozpoutat hon na čarodějnice v Insbrucku, postavilo se mu na odpor celé město, ale i zemská vrchnost brixenský biskup Georg Golser. Inkvizitor byl

Ve své práci se Institoris opíral nejen o své zkušenosti, ale především čerpal ze svých předchůdců a církevních autorit. Kladivo na čarodějnice, skládající se ze tří částí, je od první stránky misogyniím dílem. Žena, která je skrz na skrz prochnutá hříchem, nedokáže díky své slabosti a nedokonalosti odolat svodům ďábla a dá se snadno svést stejně jako pramáti Eva, když podlehla přesvědčování ďábla v podobě hada.

V první části se zabýval existencí čarodějnictví a došel k závěru, že její popírání zavání kacířstvím. Odpovídal na přímou účast démonů při čarování, na reálnost působení sukubů a incubů a odvolával se v tomto na učení svatého Tomáše Akvinského. V dalších kapitolách řešil schopnost čarodějnic odebrat plodivou sílu či možnost odčarovat mužský pohlavní úd. Druhý díl pojednává o tom jak působila kouzelná moc čarodějnic, o jejich spojování s démony a zneužívání svátosti církevní. Institoris popisoval jak dokázal ďábel vniknout do těla a způsobit posednutí. Dále uváděl kterak mohly čarodějnice škodit lidem, ale i zvířatům a jak pomocí kouzel vyvolávaly bouře a ničily tím úrodu. V druhém oddílu kapitoly pak vypočítával způsoby ochrany proti čarodějníkům a posednutí ďáblem. Velkou moc přičítá obřadu exorcismu. Třetí díl Kladiva sloužil jako návod pro inkvizitory jak důsledně postupovat v procesech proti čarodějnicím. Jak proces připravit, zahájit a vést do zdárného konce. S pomocí tortury, která měla být uplatněna na každého vyslýchaného měli dosáhnou toho, aby obviněný vyzradil celou pravdu a nic nezamlčoval. Především první dvě části knihy obsahují názorně poučné příběhy, které celé dílo měly obohatit dávkou věrohodnosti²⁴.

Tento náboženský traktát vznikl za podpory papeže Inocence VIII. (vlastním jménem Giovanni Battista Cibo), který už pár měsíců po svém dosazení na papežský stolec vydal 5. prosince roku 1484 bulu „*Summis desiderantes affectibus*“ (*S nejtužebnější žádostí si přejeme*) vyzývající k nelítostnému pronásledování čarodějnictví. Vznik této buly

donucen hrabství opustit a ženy doposud obviněné z čarodějnictví byly propuštěny z vězení. Behringer, Wolfgang: „*Germania, matka tolika čarodějnic*“, *uprostřed perzekucí*. (ed.) Muchembled, Robert: *Magie a čarodějnictví v Evropě*, Praha 1997, s. 58 - 59

²⁴ Institoris, Jindřich; Sprenger, Jakub: *Kladivo na čarodějnice. Malleus maleficarum*, (ed.) Lenková, Jitka, Praha 2006

zapříčinil především odpor, se kterým se v tu dobu inkvizice a její příslušníci setkávali při svém pronásledování čarodějnictví v německých zemích. Měla vyburcovat letargické duchovní i světské vládce k potření d'ábelských neřestí páchaných čarodějníky obojího pohlaví.

Papež si stěžoval, že se doslechl o rejdech čarodějnic v některých částech horního Německa, v arcibiskupství Mohuč, Kolín nad Rýnem, Trevír, Salcburk a Brémy, kde se mnoho osob obojího pohlaví zřeklo pravé víry a oddávalo se nepravostem s d'ábly. Svými čarodějnými praktikami škodili ženám při porodu, způsobovali neplodnost žen a impotenci mužům, ničili úrodu na polích i v sadech a vyvolávali nemoci u lidí a dobytka.

V druhé části buly pak opět potvrdil Jindřicha Institorise, tak i Jakuba Sprengera v jejich inkvizitorské funkci pro německé oblasti a dal jim plnou pravomoc zakročit proti d'ábelským čarodějníkům a skoncovat tak s jejich činností. Pomoci v jejich činnosti jim měl „duchovní z kostnického biskupství“ Jan Gremper. Dovolil jim stíhat osoby nejen prostého stavu, které by se dopustili takového zavrženíhodného zločinu, ale i vysoce postavené s urozenou krví, které by se spáchali stejné činnosti, jako jejich poddaní. Měli být zatčeni a potrestáni na těle i majetku. Dále měli svou inkvizitorskou činnost doplnit kázáním ve farních kostelech a to v rozsahu a na témata, jaké oni uznají za vhodné. Na dodržování těchto ustanovení a ochráncem inkvizitorů určil štrasburského biskupa Albrechta Bavorského, který měl stihnout klatbou každého, kdo by se protivil jejich, a tím i papežově vůli²⁵.

Význam tohoto díla na procesy s čarodějnicemi nelze přeceňovat ani podceňovat. Faktem je, že jejímu vydání předcházelo přibližně třicet pět výnosů vydaných v letech 1258 – 1483 třinácti předchozími papeži, a do roku 1526 vyšlo dalších dvanáct výnosů proti čarodějnictví. Žádnému z nich se však nedostalo takové pozornosti jako právě bule „*Summis desiderantes affectibus*“. K její publicitě rozhodně přispělo vytištění ihned v úvodu Institorova díla, které si po svém vydání získalo široký okruh čtenářů.

²⁵ Celý text buly Inocence VIII. Je uveden v českém překladu v díle Šindeláře, Bedřicha: *Hon na čarodějnice. Západní a střední Evropa v 16. – 17. století* s. 32 - 34

Ne všichni však souhlasili s myšlenkami obsaženými v tomto traktátu a nebáli se vykřičet svůj nesouhlas prostřednictvím vlastní tvorby. Ať už byli katolického nebo protestantského vyznání, v tomto ohledu se jejich názory plně shodovaly. Přestože mnozí z nich byli církví za své názory pronásledováni a vězněni a museli se stěhovat z místa na místo, ve svém úsilí nepolevili. Nalezli vlivné přímluvce, díky kterým se jim podařilo své spisy vydat.

Literární díla Jindřicha Kornelia Agrippa z Nettesheimu (? – 1535) se zabývala problémem magie a čarodějnictví a tvrdě útočila proti praktikám inkvizitorů. Za své názory byl Agrippa vězněn a musel často hledat nové útočiště, aby unikl rozpínavým chapadlům inkvizice, přesto našel dostatek příznivců a to i v nejvyšších církevních kruzích, kteří jeho činnost podporovali.

Dalším významným odpůrcem honů na čarodějnice byl humanista a lékař Jean Weyer (1515 – 1588), Agrippův žák, který navázal ve své práci na dílo svého učitele. V roce 1563 vydal v Basileji knihu *De praestigiis daemonum et incantationibus ac veneficiis* (*O klamu démonů, o zařikávání a travičství*). Jeho dílo bylo přímo namířené proti Kladivu na čarodějnice, které považoval za kompendium těch nejhorších lží a pomluv. Čarodějnické procesy pro něj byly komplotem duchovních a lékařů a ženy, které se dobrovolně přiznávaly k činům jejichž reálnost zpochybňoval, považuje za duševně nemocné osoby. I když se toto dílo ocitlo na církevním seznamu zakázaných knih, podařilo se jeho autorovi získat od císaře patent proti jeho patisku, což lze považovat za neobyčejný úspěch.

O necelých sedmdesát let později roku 1631 v městě Rintelnu vyšel anonymě spis *Cautio criminalis, seu de processibus contra sagas* (*Opatrnost při obvinění, neboli o procesech proti čarodějnicím*). Jeho autorem byl překvapivě příslušník jezuitského řádu Fridrich Spee von Langenfeld (1591 – 1635). Jako zpovědník odsouzených se zúčastnil čarodějnických procesů ve Würzburgu a to ho hluboce zasáhlo v jeho víře o existenci tohoto deliktu. Stále se zvyšující počet poprav v něm vzbudil úzkost a pocit beznaděje. Dílo, psané formou otázek a odpovědí, se snaží odhalit pozadí čarodějnických procesů. Odhaluje nemorálnost některých soudců bažících jen po majetku i nesmyslnou pověřivost

vlastní „německému národu“. Výhrady měl proti způsobu vedení procesů a zvláště nesouhlasil s užíváním tortury, která mržala nejen tělo ale i duševní stav odsouzených. Právě zneužívání moci při útrpném právu mu bylo zvlášť trnem v oku. Katolická církev toto dílo tvrdě odsoudila, ale jméno autora, kterému hrozil stejný trest jako těm, které hájil, se jí nepodařilo zjistit. O zveřejnění autora se pak postaral až v 18. století německý filozof Gottfried Wilhelm Leibniz²⁶.

Odpůrců represe však bylo málo na to, aby dokázali změnit zvyšující se počet odsouzených za čarodějnictví, a stále bylo dost těch, kteří tento blud šířili dál písemnou i orální formou. Jejich literární díla tak tvořila ostrý protiklad k spisům, které jsem výše uvedla a měla stejný, ne-li vyšší počet obdivovatelů a zastánců. Katolické i protestantské kruhy přijaly mýtus čarodějnictví za svůj. Obžaloby odsouzených se lišily jen potud, jaké křesťanské vyznání jejich soudci upřednostňovali a co bylo dogmatem jejich vyznání. Těžko by protestantští soudci soudili čarodějnice za zneužití hostie, když v její moc prakticky nevěřili.

Protipólem Fridricha Spee v postoji k čarodějnictví byl jeho spolubratr španělský jezuita Martin Antonio Delrio (1551 – 1608), autor knihy *Disquisitiones magicae* („Vyšetřování o magii“), vydaná roku 1599 v Lovani, která se stala novou nejužívanější příručkou pro soudce v čarodějnických procesech a zastínila popularitu Kladiwa na čarodějnice. Do poloviny 18. století vyšlo toto dílo nejméně dvacetkrát. Delrio v knize kodifikoval všechny dřívější poznatky o čarodějnicích a stejně jako jeho předchůdci i on zastával tvrdý a neústupný postoj k obviněným osobám. Kdo by snad chtěl zpochybnit jejich odsouzení, sám se podle něj stal podezřelým z čarodějnictví.

Luteránské i kalvínské vyznání víry propagovalo existenci čarodějnic a reálnost jejich paktu s ďáblem stejně neochvějně jako katolíci. Martin Luther v jedné ze svých pastířských čarodějnic označil za „ďáblovu děvku“ a plně se ztotožnil s názorem, že takové zlořádství je třeba nemilosrdně pronásledovat a vymítit. Stejně tak smýšlel Jan Kalvín, který nechal v Ženevě pronásledovat čarodějnice obviněné z toho, že vyvolaly mor v roce

²⁶ Tamtéž, s. 62 - 65

1545. Některé obviněné městská rada nechala upálit, v lepším případě je čekal „pouhý“ trest vyhoštění.

Horlivým zastáncem pronásledování čarodějnic se stal i významný francouzský právník Jean Bodin (1530 – 1596), který je dnes ceněn především jako autor *Šesti knih o státu* vydaných roku 1576. Dílo na svou dobu obsahovalo pokrokové názory v oblasti vedení státu a netajilo se k sympatiím k absolutistickému režimu vládnutí. Bodin byl však také dítětem své doby a ač byl tolerantní v otázkách náboženství, k fenoménu čarodějnictví taková tolerance rozhodně nepatřila. Jeho spis *Démonomanie čarodějnic* vydaný roku 1580 v Paříži je prodchnutý pevnou vírou v delikt čarodějnictví. Sám vedl ve Francii mnoho procesů a pilně studoval literaturu zabývající se touto tematikou. Žena byla podle něj „satanovým šípem“ a „stráží pekelnou“ a při vedení procesu si nezasloužila žádné ohledy, žádné zmírnění trestu. Dokonce neváhal doporučit zatýkání dětí, které se učí magickému umění od matek. Ve vyhledávání čarodějníků pak podporoval udavačství jako nejrychlejší formu pro jejich odhalení a radil soudcům, aby nečekali na svolení prokurátora a okamžitě zásáhli proti podezřelým osobám neboť Francie je sužována tisíci čarodějníky. Velkou část místa ve svém spisu věnoval znevážení názorů odpůrců pronásledování čarodějnic. Svými myšlenkami ho zvláště provokoval Jean Weyer, jehož bezbožnost a rouhačství plně odsoudil²⁷.

V 16. století se procesy s čarodějnicemi přesunuly do kompetencí světských soudů – Jean Bodin se souzení čarodějnic účastnil právě jako zástupce světských soudů – a normy prosazované při procesech se staly součástí zákoníků. Panovníci se s tímto trendem plně ztotožnili a za jejich přispění byly vydávány nové trestní zákoníky, které obsahovaly definici deliktu čarodějnictví a příslušný trest.

V Říši se na trestním zákoníku začalo pracovat už v roce 1500. Inspiraci její tvůrci našli následně v babenberském hrdelním řádu z roku 1516. Hrdelní soudní řád „*Constitutio Criminalis Carolina*“, takzvaná Carolina, byla dokončena v červenci 1532 a tiskem vyšla o

²⁷ Šindelář, Bedřich: *Hon na čarodějnice, Západní a střední Evropa v 16. – 17. století*, s. 55 – 56; Delumeau, Jean: *Strach na Západě ve 14. – 18. století. Obležená obec II.*, s. 173 – 176; Kočí, Josef: *Čarodějnické procesy. Z dějin inkvizice a čarodějnických procesů v českých zemích v 16. – 17. století*, s. 32 – 33

rok později v Řezně. Na řezenském říšském sněmu jeho představitelé odmítli její platnost pro římskoněmeckou říši jako celku, neboť zde byly nadále uznávány místní zákoníky. Platnost hrdelního řádu zůstala pouze v subsidiární podobě.

Deliktu čarodějnictví se v tomto hrdelním řádu týkaly celkem čtyři artikuly. Za užívání kouzel způsobující škodu nebo újmu mají být potrestáni smrtí upálením. Naopak čarodějnice, které nikomu žádnou škodu nezpůsobily, měly být dle uvážení potrestány mírněji. Carolina se zabývala i užíváním tortury při výslechu a stanovila omezení při jejím využívání kvůli častému zneužívání mučení. Stanovila, že tortura nesmí být použita, dokud obviněnému nebude prokázána vina, teprve pak se s její pomocí mělo dosáhnout přiznání vyslýchaného²⁸. Soudci se v tomto ohledu jen málo řídili touto poučkou a dál zneužívali své moci nad obviněnými při útrpném výslechu.

Pod vlivem hrdelního soudního řádu Karla V. v následujících staletích vznikaly další trestní zákoníky, především v 16. a 17. století, po celé Evropě. Na počátku 18. století vyšel Hrdelní řád císaře Josefa I. (Josefina) platný pro Čechy, Moravu a Slezsko, který se na tento zákoník odvolával a potvrzoval jeho podpůrnou platnost na tomto území. Teprve za Marie Terezie, která zahájila právní kodifikaci, subsidiární platnost Caroliny skončila a tím vlastně i procesy s čarodějnicemi, které v Říši tou dobu byly jen velice ojedinělé.

²⁸ Dülmen van, Richard, *Divadlo hrůzy*, s. 30

3. Země Koruny české a jejich přístup k pronásledování čarodějnic

České země v období pozdního středověku poznaly jen málo procesů s čarodějnicemi. Jednalo se pouze o procesy s jednotlivci, k hromadnému pronásledování u nás v té době ještě nedocházelo, ačkoliv již v sousedních německých zemích hořely první hranice s domnělými čarodějnicemi.

Tuto absenci represe, kterou západní území poznaly již na konci 14. století a především pak od 15. století, nelze vysvětlit neexistencí víry v magii a kouzla. Obyvatelé českých zemí byli stejně pověřiví, jako zbytek Evropy. Magie byla součástí jejich běžného života, ať to byly obyčejní lidé z vesnic či měst nebo šlechta, zvyklá si vydržovat alchymisty. Sama církev je donekonečna přesvědčovala o jejich bytí a schopnostech. Přesto její pohružky o zatracení těch, kteří praktikují kouzla, nezabránily, aby se různé magické praktiky nepředávaly v orální podobě z generace na generaci. Pokud vědomosti lidí již nestačily, neváhali se obrátit na ty osoby, které v povědomí společnosti zastávali funkci léčitelů a praktikantů magie²⁹.

V době, kdy se rozvíjel stereotyp čarodějnictví, jehož nedílnou součástí se stal sábat a smlouva se Satanem, se České země zmítaly náboženskými válkami.³⁰ Určitá náboženská snášenlivost, která nastala po vydání Basilejských kompaktát (1436), učinila z českých zemí oázu tolerance – tato tolerance měla své trhliny a mnohdy fungovala jen z donucení – vůči odchylkám v oficiálním římském vyznání trvající víceméně do porážky českých odbojných stavů na Bílé hoře roku 1620.

²⁹ Tuto funkci většinou ve vesnické společnosti zastávali pastevci, kteří se později častokrát stávali obětmi represe proti čarodějníkům. Jejich vinna je často sporná, neboť většina přiznání byla učiněna na mučidlech. Přesto výpovědi o znalostech magických praktik a jejich využití v běžném životě jsou podle mého názoru důvěryhodné

³⁰ Některé husitské traktáty sice obsahují ostré výpady proti čarodějnicím, nic ale nenasvědčuje tomu, že by se výhrůžky proměnily v činy. Šindelář, Bedřich: *K třídnímu pozadí severomoravských a slezských „honů na čarodějnice“*, ČMM, 1976, s. 265 - 283

Církevní inkvizice, která se po rozprášení herezí valdenských a katarů přeorientovala na souzení čarodějníků, byla na našem území založena teprve za vlády Jana Lucemburského roku 1318. Její postavení bylo komplikováno nedostatečnou oporou hlavních představitelů feudální třídy a až do svého faktického zániku během husitských válek nedokázala plně rozvinout svou činnost³¹. Inkviziční způsob vedení soudních procesů se začal pomalu prosazovat až v 16.století v souvislosti s recepcí římského práva a to v instanci světských soudů.

Tento nedostatek zájmu církve, ale i vrchnosti a prostého lidu, který měl mnohdy svůj podíl na rozpoutání čarodějnických procesů v některých oblastech západní Evropy, se pojil i s akuzační formou vedení soudních procesů³² převládající na našem území až do 16. století. Její charakter zaručoval obžalovanému možnost hájit se a dokud mu nebyl zločin prokázán, byl považován za nevinného. Výslech pomocí tortury byl uplatňován jen málokdy, většinou u městských soudů a pouze u osob s nízkým sociálním postavením, které postrádali oporu rodiny nebo osob s neporušenou ctí. U určitých typů obvinění, a k těm, dle mého názoru, můžeme počítat i obvinění z čarodějnictví, se bezúhonný jedinec mohl z nařčení vyvázat očištnou přísahou, která ho zcela zbavila obvinění³³.

Nejednotné trestní právo umožňovalo soudcům individuální přístup k obviněným. Někteří z nich dokonce dokázali projevit určitou skepsi k činům, které měli domnělým čarodějníci spáchat. Tento nadhled mohl být uplatněn pouze díky tomu, že se na našem území po dlouhou dobu neobjevoval jeden ze základních faktorů represe byla smlouva s ďáblem. To z deliktu čarodějnictví učinilo odpadlictví od víry zasluhující pouze trest smrti v plamenech.

Upálení na hranici bylo většinou trestem pro jedince, kteří využívali kouzel k vědomému ubližování lidem, ale i zvířatům na životě, i v našich zeměpisných šířkách.

³¹ Šindelář, Bedřich: *Hon na čarodějnice. Západní a střední Evropa v 16. – 17. století*, s.170

³² Malý, Karel: *České právo v minulosti*, Praha 1995, s. 52

³³ Pozůstatek ordálového církevního práva, kdy se obviněný mohl složením rituální očištné přísahy v prostorách kaple očistit od vinny. Zvykem bylo, že spolu s obviněným skládali přísahu i jeho nejbližší druhové. Malý, Karel: *České právo v minulosti*, s. 56; Šindelář, Bedřich: *Hon na čarodějnice, Západní a střední Evropa v 16. – 17. století*, s.171

Až do druhé poloviny 16. století ale nebyly stanoveny přesné tresty za zločin čarodějnictví. Ti, kterým byla vina prokázána nemohli očekávat od svých soudců žádné slitování, přesto se kajícím mohlo dostat milosti v podobě zmírnění trestu, kterou představovalo setnutí mečem obžalovaného před samotným aktem upálení³⁴.

V trestních procesech bylo mnohdy nařčení z čarodějnictví pouze sekundárním obviněním u jiných zločinů. Nejčastěji to bylo travičství, infanticida či krádeže, při nichž měl dotyčný obviněný používat zaříkání nebo rozmanité kouzelné prostředky jako byly nápoje, amulety nebo kouzelné koření. Tomu odpovídal i charakter trestů udílených za primární zločin. Tak byly ženy obviněné z travičství či usmrcení plodu zahrabány za živa do země a kat jim proklál srdce zahroceným kulem. Pro nenapravitelné zloděje byl vymezen trest smrti oběšením, kterému mohly předcházet mrzačící tresty.

Mnohé z odsouzených čarodějnic bylo odsouzeno především za praktikování milostných kouzel, které měly dopomoci ženě – ale i muži – k probuzení lásky nebo jen pouhé tělesné touhy u vybraného objektu pomocí nápojů lásky či různých amuletů. Případně se s tím pojily i pokusy, kdy se pomocí dalších čarodějnických praktik snažili odstranit stávající sokyně v lásce, ať už manželky nebo milé. Toto už zcela spadalo do kategorie škodlivých kouzel, která nebyla soudci rozhodně tolerována.

Za nejstarší, písemně dochované procesy s čarodějnicemi, považujeme ty, ke kterým došlo na Náchodsku, kde bylo několik žen upáleno za praktikování kouzel³⁵. Hlavním bodem obvinění byly právě milostné čáry. V roce 1540 byla takto obviněna manželka náchodského drába Markyta, která se při výslechu doznala, že podala kouzelný nápoj³⁶ mladému muži Martinu Beranu. Toho si vyhlédla jako vhodnou partii pro svou dceru. Po požití nápoje měl najít zalíbení v její dceři a odvrhnout svou dosavadní milou. Při mučení se žena dále doznala, že dokáže pomocí čarování ovlivnit duševní stav svých

³⁴ Kočí, Josef: *Čarodějnické procesy. Z dějin inkvizice a čarodějnických procesů v českých zemích v 16. – 17. století*, Praha 1973, s. 41

³⁵ Tamtéž s. 50; Šindelář, Bedřich: *Hon na čarodějnice. Západní a střední Evropa v 16. – 17. století*, s. 174

³⁶ Z dochovaných výslechů máme zaznamenáno, že nápoj obsahovalo kromě bylin i menstruační krev, části těla popravených rozemleté na prášek či různá „kouzelná“ koření

„obětí“. Nešťastná Markyta byla městským konšelským soudem odsouzena ještě téhož roku k trestu smrti upálením.

Stejný osud v roce 1540 potkal i obecní pastýřku ze vsi Vysokova na Náchodsku, od které si vyžádala rady tamní rychtářka, aby mohla pomoci svému pacholkovi při plnění manželských povinností. Právě pastýři měli ve společnosti v důsledků své práce pověst vynikajících znalců léčivých bylin, kterými uzdravovali jak lidi tak i jejich zvířata. Krom toho panoval obecný názor, který přetrval až hluboko do 18. století, že se při svém odloučeném životě zabývali často nedovolenými magickými praktikami.

Podle smolných knih to byli právě často pastevcí, ale i pacholci, kdo využívali čar na zvýšení počtu kusů svého dobytka a škodili dobytku cizímu. Využívali k tomu jak svou znalost rostlin, tak i dalších různých magických pověr, jakými bylo využívání částí těl popravených odsouzenců, které vmíchávali buďto svým zvířatům do jídla, aby zlepšili jejich stav nebo naopak dobytku cizímu, mnohdy ve snaze ho zlikvidovat. Už od starověku se přikládala magická moc ostatkům popravených lidí³⁷, a tato víra přešla plynule do středověku a v písemné či orální podobě se předávala dalším generacím.

Tak byl roku 1591 odsouzen v Rokycanech Jakub Kulhavý, který si podobnými čarami pokoušel zlepšit stav svých koní. Neváhal krást části těl popravených, s jejichž pomocí škodil svým sousedům a jejich zvířectvu. Dále se mladý muž při výslechu přiznal k provozování milostných kouzel, ale i k tomu, že se dopouštěl krádeží, při nichž mu pomáhalo kouzelné koření činící ho neviditelným. Za tyto skutky byl odsouzen k trestu lámaní kolem a následnému upálení³⁸. Byl to velice krutý trest, ale jak jsem již napsala výše, pokud se lidé k takovýmto skutkům přiznaly, a nezáleželo na tom, že to byla přiznání vynucená na mučidlech, nezasloužili si od svých soudců, ani od nejbližšího okolí žádný soucit a jejich trest byl vnímán jako plně zasloužený.

Konkrétní ustanovení proti čarodějnicím se v Českých zemích objevily především v *Právech městských Království Českého a Markrabství Moravského* schválených až roku

³⁷ Kieckhefer, Richard: *Magie ve středověku*, Praha 2005, s. 54

³⁸ Kočí, Josef: *Čarodějnické procesy. Z dějin inkvizice a čarodějnických procesů v českých zemích v 16. – 17. století*, s. 53 - 54

1579, jejich autorem byl Mistr Pavel Kristián z Koldína (1530 – 1598), který pro ty, co se dopouštějí čarodějnictví a různých škodlivých kouzel („magia sive sortilegium“), ukládal buďto trest setnutí mečem a upálení pro muže nebo zahrabání za živa či též upálení pro ženu³⁹. Potvrzoval tím tak běžnou praxi uplatňovanou v českých zemích v minulých desetiletích či dokonce stoletích.

Toto dílo bylo vyvrcholením několikaletých snah, které po dlouhou dobu vycházely naplano. Sám Koldín o tom píše : „*Práva městská od lidí rozumných a v právích zběhlých sepsána a v jistý pořádek uvedena, potom pak s nemalou těžkostí a v prodlouženém času k vytisknutí podána jsou. Domáhání se o ně výše než padesát let trvalo*“⁴⁰.

Městská práva, o jejichž kodifikaci se české sněmy tolik let pokoušely, vycházela z několika pramenů. Tím nejdůležitějším byla zakládací listina města, která obsahovala právo na vlastní výkon správy a soudnictví, na ně se následně navíjela další privilegia postupně získaná na panovníkovi. Ve středověku v Čechách a na Moravě pak v důsledku recepce práva obsaženém v takzvaném Saském zrcadle vznikly dvě oblasti praktikovaného městského práva – magdeburské právo a právo švábské (nesprávně někdy označované jako norimberské). Právo magdeburské zahrnovalo severní území Čech a Moravy, Slezsko a Lužici a pro své úzké styky s městem Magdeburg se soudy těchto oblastí odvolávaly, a to i přes četné zákazy českých panovníků, k jeho kmetské stolici. Švábské právo se uplatňovalo hlavně ve středních a jižních Čechách a Moravě, ale naproti závislosti magdeburského práva na kmetské stolici, se u něj vyvinuly domácí vrchní práva. Pro Čechy tuto funkci zastával soud Starého Města pražského a v Brně městský brněnský soud⁴¹.

Některým městům situace panující v tomto nejednotném právním systému vyhovovala, a proto se jejich kodifikaci bránily. Po vyhlášení takzvaných Koldínových městských práv, ji odmítli přijmout a držely se svých starých zvyklostí. Tato kodifikace

³⁹ Z Koldína, Mistr Pavel Kristián: *Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského*, (ed.) Jireček, Josef, Praha 1876, s. 334

⁴⁰ Tamtéž, s. 5

⁴¹ Malý, Karel: *České právo v minulosti*, s. 36 - 37

však byla nezbytná pro další hospodářský vzestup měst, jejich ekonomickou, vojenskou a politickou prestiž.

Habsburkové tuto potřebu chápali, a proto se po nástupu Ferdinanda I. na český trůn v rámci centralizace Českého království zvýšila snaha o sjednocení soudní praxe u městských i vrchnostenských soudů. Panovníkova úsilí vyvrcholilo v polovině 16.století založením pražského apelačního soudu (1548), který se stal prvním byrokratickým soudem na našem území. Původně měl soustředit odvolání ze všech soudů, ale pro odpor šlechty se soustředila jeho činnost především na odvolání od soudů městských, zpočátku jen českých, ale po Bílé hoře se stal všeobecnou soudní instancí pro všechny soudy ve všech zemích Koruny české⁴².

Za prvním pokusem o kodifikaci městského práva stál Mistr Brikcí z Licka, člen kodifikační komise vytvořené už roku 1523. Jeho „Práva městská“, která vyšla roku 1536 v Litomyšli, však nakonec nezískala potřebné oficiální uznání, přesto zachovalé nálezy některých městských soudů Brikcího právní dílo citují, což nesporně svědčí o jejich využívání.

Od 40. let 16. století se české sněmy pokoušely neexistenci jednotného městského práva napravit a s podporou císaře ustanovily další kodifikační komisy. Její hlavní osobností se roku 1563 stal humanisticky smýšlející Mistr Pavel Kristián z Koldína, vynikající znalec římského práva, který od toho roku zastával místo kancléře Starého Města pražského. V jeho osobě objevili hlavního hybatele usilovně pracujícího na podobě zákoníku, který by zahrnoval všechny oblasti života měšťanů. Svého cíle dosáhla kodifikační komise 29. září roku 1579, kdy výsledek jejich práce schválil císař Rudolf II.

Po tom, co byl zlomen odpor města Litoměřic, které se dlouho usilovně bránilo přijmout Koldínův zákoník, byl od roku 1610 závazný pro všechna města na českém území. V Markrabství moravském platila však jiná situace. Morava byla nadále místem, kde se střetávaly obě oblasti německého městského práva a krom toho zde měla subsidiární

⁴² Malý, Karel: *České právo v minulosti*, s. 139; Malý, Karel: *Dějiny českého a československého práva*, Praha 2003, s. 63; Karpas, Jan: *Dějiny státního zřízení. Díl 3., Doba pobělohorská. Část 2.*, Praha 1920, s. 199

platnost též Carolina⁴³. Koldínova městská práva zde nabyla platnosti teprve v roce 1697, subsidiárním právním pramenem se stala od května roku 1680. V některých Slezských knížectvích byla dokonce přijata až v roce 1717⁴⁴.

Vydáním Práv městských Království českého a Markrabství moravského nastala příležitost pro širší prostoupení římského práva do soudního systému a tím i širší pronikání inkvizičního procesu, s nímž byl neodmyslitelně spjat i výslech pomocí tortury, jejíž využití mělo mít díky tomu i přísnější pravidla. Koldín varoval před mnohdy zavádějícími odpověďmi takto vyslýchaných, kteří se buď zatvrzele snažily svůj zločin popřít a snášeli všechnu bolest nebo naopak při sebemenším náznaku bolesti vypověděli všechno, i kdyby to byly ty největší lži⁴⁵.

Tortura, která od 16. století nabývala v městských procesech ve věcech trestních stále větší úlohu, postihovala zpočátku jen jedince z nižších společenských vrstev společnosti. Přesto měl dotyčný, pokud soud rozhodl o jejím vykonání, možnost odvolat se k vrchnímu právu a od roku 1548 i k apelačnímu soudu.

Soudy měly pro vykonávání takzvaného práva útrpného speciálně vybavenou místnost obsahující všechny potřebné mučicí nástroje, které obsluhoval kat nebo jeho pacholci. Výsledky vedené soudcem měl zaznamenávat slovo od slova písař, kterému se pro tuto funkci říkalo „krevní“ nebo „tajný“. Po každém výslechu a mučení zaznamenával odpovědi obviněných do takřečených smolných nebo-li černých knih, které jsou dnes velmi ceněným a historiky vyhledávaným pramenem.

Jednotná forma tortury v 16. století ještě neexistovala a bylo ponecháno zcela na libovůli soudců, jak budou postupovat v jejím užití. Nejčastější však bylo začít s mírným psychickým nátlakem. Vyslýchaný byl odveden do mučírny, kde mu byli ukázány všechny

⁴³ Platnost hrdelního soudního řádu císaře Karla V. (1552) odmítli čeští stavové pro naše území přijmout. Kočí, Josef: *Čarodějnické procesy. Z dějin inkvizice a čarodějnických procesů v českých zemích v 16. – 17. století*, s. 34

⁴⁴ Šindelář, Bedřich: *Hon na čarodějnice. Západní a střední Evropa v 16. – 17. století*, s. 174

⁴⁵ „Nebo jakž mučením a trápením ne vždycky se má věřiti: takž také ne vždycky ovšem hned nevěřiti. Právo zajisté útrpné jest věc nejistá, nebezpečná, kteráž to pravdu častokráte zklamává“. Z Koldína, Mistr Pavel Kristián: *Práva městská království českého a markrabství moravského*, (ed.) Jireček, Josef, s. 386 - 395

nástroje a kat mu popsal jejich funkci. Jen málokdo byl tak otrlý, aby to v něm nevzbudilo strach z budoucí bolesti a nezačal okamžitě vypovídat. Tahle ochota soudcům nestačila, mohl to být jen klam a úskok obviněného, a dokavad by nebylo užito skutečného útrpného práva, nevěděli by celou pravdu o spáchaných zločinech vyslýchaného jedince. Jen minimum lidí tak uniklo dalšímu výslechu v mučírňě. Pod vlivem Caroliny, i když její platnost čeští stavové odmítli, byla výpověď učiněná na mučidlech považována za rozhodující důkaz⁴⁶.

Za lehčí formu užití tortury byla považována palečnice. Nástroj v podobě dvou kovových plátů propojených šrouby a zakončený na obou stranách nýty, jejichž utahováním se kovové pláty přibližovaly k sobě. Odsouzený měl mezi těmito pláty vsunuty palce (od toho název), ale samozřejmě se mohly použít i jiné prsty, a kat postupně utahoval šrouby dokud mučenému člověku prsty nerozdrtil⁴⁷.

Dalším mučícím nástrojem byla takzvaná španělská bota, která fungovala na dosti podobném principu jako palečnice. „Bota“, zevnitř vyzbrojená hroty, byla po přiložení k nešťastníkově noze stahována šrouby a drtila jeho nohu až na kost. Ta bolest musela být šílená, proto není divu, že člověk mnohdy přiznal i to, co samozřejmě nebyla pravda, jen aby se svým soudcům zavděčil a ukončil své trápení.

Velmi obvyklou formou mučení bylo natahování obviněného na „žebřík“, ke kterému byl vězeň připoután. Jeho tělo bylo pomocí otáčení pák natahováno shora dolů téměř k prasknutí. Následkem takového mučení bývaly často ruce vykloubené v ramenech. Pokud dotyčný odolával a odmítal říct to, co chtěli soudci slyšet, přešel kat na jejich rozkaz ke zostření trápení. Vězeň, natažený na skřipci, byl pálen svazkem – obvykle osmi – svíci na bocích, ale i prsou.

Toto utrpení mohli souzení zažívat až třikrát denně po tři dny. Lidé užití útrpného práva na své osobě nemuseli přežít, ale kati většinou znali míru, kam až mohli zajít. Jako dobří znalci lidského těla – jejich povědomí o něm byli často větší než znalosti lékařů té

⁴⁶ Malý, Karel: *České právo v minulosti*. s. 62 – 63; Kočí, Josef: *Čarodějnické procesy. Z dějin inkvizice a čarodějnických procesů v českých zemích v 16. – 17.století*, s. 38 - 41

⁴⁷ Tamtéž, s.43

doby - dokázali napravit zranění jimi způsobená, aby se dotyčný mohl podrobit dalším výslechům.

Osoby, které u výslechu označili za své spoluvíníky, se museli pomocí přímé konfrontace s obviněným pokusit o odvolání nařčení, mnohdy je kvůli tomu doprovázeli až na popraviště. Pokud se jim to nepovedlo, skončila takto označená osoba sama v rukou kata a koloběh výslechů začal nanovo. Odsouzený před popravou, která byla veřejnou podívanou, musel potvrdit své dřívější výpovědi a prohlásit, že „na tom chce umřít“.

Snaha soudců vynutit na obviněných jména jejich spoluvíníků byl charakteristickým rysem čarodějnických procesů. Dotazovaný byl nucen udávat další a další jména mužů i žen, kteří se sním měli zúčastnit čarodějnických rejdů. Tento efekt domina zapříčinil smrt mnoha nevinných, neboť lidé, ve snaze ukončit martýrium mučení, udávali co nejvíce jmen nebo přímo opakovali jména sousedů, na které se jich soudce ptal.

I přes reformy v soudním systému, které Habsburská dynastie podporovala v rámci centralizace institucí v Českém království, se počet procesů s čarodějnicemi abnormálně nezvýšil. Soudci si dál zachovávali v otázce obvinění z čarodějnictví poměrně rozumný přístup a to platí i pro císaře Ferdinanda I., jehož chování může být vnímáno v této problematice rozporuplně. Císař sice byl dítětem své doby a víru v čarodějnice nepopíral a souhlasil se zásahy proti těm, kteří zneužívali kouzla, ale zároveň nepodporoval jejich kruté a nesmyslné pronásledování. Když ho známý odpůrce honů na čarodějnice, humanista Jan Weyer (1515 – 1588), požádal o patent proti plagiátorství na své dílo *De praestigiis daemonum et incantationibus ac veneficiis* (O klamu démonů, o zařikávání a travičství) vydané roku 1563 a namířené proti hojně vydávanému démonologickému traktátu Malleus Maleficarum (Kladivo na čarodějnice), vyhověl mu a patent mu skutečně udělil⁴⁸.

⁴⁸ Humanistický smýšlející lékař Jan Weyer sice nepopíral víru v dábla a existenci magie praktikované za pomoci démonů, odmítl však hromadné pronásledování čarodějnic a jejich kruté výsledky, které považoval za komplot nevědomých lékařů a duchovenstva. Ženy, které se dobrovolně přiznávaly k paktu s děblem a nočním letům na sabat považoval za duševně nemocné. Šindelář, Bedřich: *Hon na čarodějnice. Západní a střední Evropa v 16. – 17. století*, s. 49 – 52, 172; Kočí, Josef: *Čarodějnické procesy. Z dějin inkvizice a čarodějnických procesů v českých zemích v 16. – 17. století*, s. 31 – 32

Jeho syn a nástupce císař Maxmilián, který je znám svou náboženskou tolerancí, projevoval veřejně skepsi vůči činům kouzelníků a věštců. Dokonce je vyzval aby před shromážděnou společností předvedli své „umění“. Císař Rudolf II. byl v tomto ohledu naprostým opakem svého otce. Za jeho panování nastal nevídaný rozkvět alchymistického umění a astrologie, které byly považovány za vyšší stupně magického umění. Zároveň však v období vlády těchto dvou panovníků dochází k mírnému zvýšení počtu rozsudků nad čarodějníky, které končily trestem smrti.

Tato vzrůstající tendence mohla mít souvislost s Koldínovými Městskými právy, která vyšla v roce 1679 a definovala páchaní škodlivých kouzel a ukládala trest smrti za delikt čarodějnictví. Na našem území také byla čím dál častěji vydávána literatura horující proti činům čarodějníků. Jejich autoři, mezi které počítáme i humanistu Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic nebo i Václava Budovce z Budova, většinou popisovali škody spáchané na dobytku a na obilí, za kterými stály škodlivá kouzla čarodějníků⁴⁹.

Ve srovnání s německými, ale i rakouskými zeměmi se v 17. století v Českém království odehrávalo stále jen málo čarodějnických procesů a jen minimum z nich se zvrhlo v opravdové pronásledování, které známe ze sousedních území, kdy počet obětí mohl jít až do stovek.

Z počátku 17. století se nám dochoval zvláštní případ persekuce domnělých čarodějníků, jejímž hlavním strůjcem se stal šlechtic Henyk z Valdštejna, který byl od roku 1606 jedním z hejtmanů Boleslavského kraje. Byl to muž prchlivé povahy, který neváhal pro svou pomstu zajít až tak daleko, že svého protivníka nechal obvinít z čarodějnictví. Tím, koho tak nenáviděl, byl sedlák Jan Mandelík, zvaný Nežerka ze vsi Budiměřice patřící městu Poděbrady, který se dříve účastnil některých nelegálních činů pána z Valdštejna a zřejmě znal informace mající sílu ho zdiskreditovat. Henyk zneužil své funkce a konšelům města Nymburk zaslal dopis, ve kterém si stěžuje na újmy způsobené

⁴⁹ Například v roce 1561 vyšla v Praze knížka o pěstování ovce jejíž autorem byl litoměřický měšťan Aleš Knobloch z Pirnsdorfu, který, krom popisu chovu ovce, se věnuje škodám, které čarodějnice páchají ze zloby a závisti na stádech ovce, ale i na ostatních domácích zvířatech. Šindelář, Bedřich: *Hon na čarodějnice. Západní a střední Evropa v 16. – 17. století*, s.175 - 178

čarodějníky, kteří se podle výsledku jednoho nešťastníka měly nacházet právě v tomto městě. Lidé, jejichž jména byla v dopise uvedena, byli zatčeni a podrobeni útrpnému právu. Při něm se přiznali ke svým činům a za vůdce své tlupy označili shodně právě sedláka Mandelíka. Ten však patřil pod kompetenci královského hejtmana v městě Poděbrady, kterým byl v tu dobu Vilém Bohuchval Růt z Dírného. Hejtman Mandelíka bránil a obrátil se ke královské komoře do Prahy. Bylo mu vyhověno, ale s podmínkou, že nebude během dvou let dodán proti jeho poddanému důvěryhodný důkaz. Henyk z Valdštejna se však nevzdal a u císaře Rudolfa II. dosáhl zrušení rozhodnutí komorního soudu a rozpoutal další procesy s údajnými Mandelíkovými spolupachateli. Ti byli postupně popraveni, ale samotnému hlavnímu obviněnému se tomuto osudu opět podařilo uniknout díky zásahu nového poděbradského hejtmana Mikuláše Klusáka z Kostelce. Po nástupu císaře Matyáše na český trůn se pán z Valdštejna pokusil roku 1616 znovu obrátit situaci ve svůj prospěch, ale nakonec se bez úspěchu stáhl v hrozbě, že bude obviněn z velezrady v důsledku vytištění pamfletu proti císaři. Následně byl zatčen ze spáchání vraždy tiskaře, u kterého nechal pamflet vytisknout. I když byl v únoru 1617 shledán vinným, za nemalou sumu 50 000 kop grošů míšeňských se mu podařilo vykoupit se. Jeho život skončil za nevyjasněných okolností roku 1623 v emigraci v Drážďanech. K odsouzení Mandelíka nakonec nedošlo a jeho případ byl prohlášen za již promlčený⁵⁰.

V tomto několik let se táhnoucím nesmyslném procesu zahynulo nejméně šest osob, mezi nimi i Mandelíkův bratr Matyáš, který byl vpleten do kole. Henykovi z Valdštejna bylo jedno kolik lidí kvůli jeho snaze o zdiskreditování obyčejného sedláka bude trpět a nás může jen udivovat, kolik tento muž vynaložil nekonstruktivního úsilí, aby se zbavil jednoho jediného protivníka.

Po bitvě na Bílé hoře roku 1620 získalo katolické náboženství v zemi navrch a katolická církev postupně získávala zpět své ztracené pozice. Duchovní se stali opět prvním stavem na sněmech a podle obnoveného zřízení zemského, vydaného pro Čechy roku 1627 a pro Moravu o rok později, nikdo již oficiálně nesměl vyznávat jiné než státem

⁵⁰ Tamtéž s. 179 -181

uznávané náboženství. Alespoň jednou do roka během velikonočních svátků se musel každý člověk dostavit ke svatému přijímání a vyznat se ze svých hříchů a za to, jako potvrzení, získal zpovědní ceduli, kterou se mohl v případě potřeby při kontrole plnění povinností prokázat.

Pro lidi to byla velmi strastiplná doba plná nejistot a válečných útrap. Třicetiletá válka soustavně pustošila území českého království a jen málo krajů uniklo ničivé devastaci. Z kazatelen se čím dál častěji ozývalo, že to vše je trest boží za spáchané hříchy a hříšníci se za to měli dočkat těch nejhrůznějších pekelných muk, které kazatelé i misionáři s oblibou zmiňovali ve svých kázáních. Pokud se ale lidé nedokázali ve svých útrapách dovolat Boha, neváhali se někteří z nich obrátit na ďábla.

Za smutnou kuriozitu tak můžeme považovat dochovanou smlouvu z roku 1635, ve které se mladík Jan Herynk upisal Luciferovi za 100 tolarů týdně a za to, že bude živ do věku dvaceti pěti let. Můžeme to považovat za mladickou nerozvážnost, ale vypovídá to i o nejistotě a strachu ze smrti, která byla všude okolo a mladý člověk se v čase válek a s nimi spojených epidemií nemusel dožít dospělosti, natož středního věku.

Během těchto nejistých válečných let a v důsledku švédské okupace se počet čarodějnických procesů na našem území ještě snížil. Výjimkou v tomto ohledu bylo slezské území, především pak knížectví Niské, Cukmantl (Zlaté hory), Frývaldov (dnešní Jeseníky), Mikulovice, kde se během let 1639 – 1651 rozpoutalo mohutné pronásledování čarodějnic.

Počátečním úmyslem vratislavského světícího biskupa Liesche, který byl světským vládcem Niského knížectví, bylo určitou represí zastrašit protestanty, kteří se aktivně zapojovali do pomoci svým souvěrcům za hranicemi, lobovali za svá práva a svobody u císaře, a pokud je nevyslyšel, neváhali se obrátit na luteránské švédské krále. Tím ohrožovali už tak vratké postavení katolické církve na tomto území⁵¹. Inspiraci, jak si s

⁵¹ Na základě pražského míru z roku 1635 se císař zaručoval, že po třicetileté válce slezským knížatům v Břehu, Lehnici, Minstrberku, Olešnici ale i městu Vratislav zde budou zachována veškerá práva z roku 1618. To jim zaručovalo praktikovat svobodně protestantské augšpurské vyznání. Krom toho se císař po uzavření vestfálského míru uvolil povolit evangelíkům vystavět na jejich vlastní náklady po jednom kostele

nimi hravě poradit, našel biskup u svých německých sousedů, kde v tu dobu probíhaly procesy na Kolínsku a v Trevíru, rozpoutané rovněž církevními špičkami.

Právní systém slezských knížectví se řídil německým magdeburským právem a soudy svá odvolání zasílaly do Magdeburgu k jeho kmetské stoli. I po založení pražského apelačního soudu šlo jen málo odvolání slezských soudů tímto směrem a většinou se dál, dle zvyku, obracely do Magdeburgu⁵², a to i přes nevoli panovníků. Subsidiárně zde, stejně jako na Moravě, užívaly hrdelní řád císaře Karla V. – Carolinu – na jejíž normy se v některých pramenech odvolává. Koldínova Městská práva zde začala oficiálně platit až v první polovině 18. století roku 1717.

Během dvanácti let přišlo o život neuvěřitelných 242 osob, většinou žen. Mezi oběťmi se dokonce nacházelo několik dětí, a to i kojeneckého věku, u kterých nabývala obvinění z čarodějnictví naprosto absurdní povahy⁵³. Tato praxe byla známa a běžně užívána na mnoha místech zachvácených čarodějnickými procesy. Ukazuje ti i na konečné zdomácnění víry v pakt čarodějnice s ďáblem, kterému matky zasvěcují své dcery a v jeho jménu je nechávají i pokřtít.

Už v roce zahájení procesů nechal nisský magistrát, na popud vratislavského světicího biskupa Liesche, postavit zvláštní „pec“, v níž byly odsouzené čarodějnice upalovány až v počtu šesti či osmi⁵⁴. Povědomí o této nové „dominantě“ Nissi se brzo rozšířilo do sousedních zemí. Jediné podobné zařízení, o kterém víme, se nacházelo ve Španělské Seville, kde sloužilo místní inkvizici k likvidaci kacířských heretiků.

Pokud jedním z faktorů vyvolání těchto procesů byla obrana katolické víry a, pak dalším, daleko méně prozaickým důvodem, bylo obohacení se na úkor odsouzených. Za celé věznění a za závěrečný akt upálení musely rodiny odsouzených soudu vše zaplatit. O

před branami měst Svídnice, Javoru a Hlohova. Šindelář, Bedřich: *K třídnímu pozadí severomoravských a slezských „honů na čarodějnice“*, ČMM, 1976, S. 265 - 283

⁵² Malý, Karel: *České právo v minulosti*, s. 36-37

⁵³ Soudci v jejich obžalovacích protokolech mechanicky opisovali obvinění určená jejich matkám. ; Kočí, Josef: *Čarodějnické procesy. Z dějin inkvizice a čarodějnických procesů v českých zemích v 16. – 17.století*, s. 83

⁵⁴ Určitým způsobem to připomíná praktiky nacistů a jejich vyhlazovací program namířený proti Židům

takto získané finance se podělili všichni hlavní organizátoři komplotu a samozřejmě i kati měli zvýšenou apanáž za své služby⁵⁵.

V letech 1651 – 1684 se hlavní vlna pronásledování přelila na Frývaldu panství, který byl součástí Nisského knížectví. Na hranicích zde bylo upáleno na sto pět žen a sedm mužů, což potvrzuje převládající názor společnosti, že deliktu čarodějnictví se pro svou nestálou povahu oddávají především ženy.

Ostatní slezská území byla zasažena jen sporadicky a počet odsouzených čarodějnic se příliš nelišil od situace, která panovala ve většině oblastí Českého království, kde se obvinění stále posuzovala poměrně s nadhledem. Další výjimkou v tomto trendu se stala severní Morava, kde za rozpoutáním honů stály podobné okolnosti jako na slezském území a časově korespondovala s druhou vlnou pronásledování ve Frývaldu. Spjovala je nejen osoba soudce Jindřicha Františka Bobliga z Edelstadtu, ale i doznání některých vyslýchaných obyvatel slezských panství, kteří za místo střetu čarodějnic označili Petrovy kameny⁵⁶, nacházející se právě na severomoravském území.

⁵⁵. Šindelář, Bedřich: *Hon na čarodějnice, Západní a střední Evropa v 16. – 17. století*, s. 182 - 183

⁵⁶ Petrovy kameny, jako místo sletu čarodějnic, bylo součástí pověr tamějšího lidu již po velmi dlouhou dobu

4. Za znesvěcení svaté hostie čeká každého smrt

Panství Velké Losiny, které se v 17. století stalo nejvýznamnějším sídlem žerotínského rodu, se nacházelo v severní cípu Markrabství moravského. V první polovině 17. století tomuto panství hrozila změna majitele, protože Přemysl II. ze Žerotína jako zeť Jáchyma Ondřeje Šlika, jednoho z vůdců stavovské opozice, se po porážce povstání nacházel v očích panovníka ve velké nemilosti. Pouze shodou šťastných událostí a také slib, že jeho potomci přestoupí na katolické vyznání, jim pomohlo zachránit jejich severomoravský majetek. Přemysl II. si však své vyznání ponechal a byl mu věrný až do konce života⁵⁷; ani své poddané nenutil přestoupit na katolickou víru. To se však změnilo s nástupem jeho syna roku 1652, který po svém přestoupení na katolictví začal na svém panství s podporou rekatolizace. Ta však byla namnoze pouze povrchní⁵⁸ a blízkost Slezska, kde některá panství měla právo vyznávat augšpurské vyznání, umožňovala jeho poddaným „odskočit“ si na bohoslužbu k sousedům.

V roce 1659 došlo k rozsáhlé vzpouře na žerotínských panstvích Velké Losiny a Vízenberk, které vyvolalo navýšení robot, ale i nucené přestoupení na katolickou víru. Povstání bylo tak silné, že ani zásahy olomouckého hejtmana nepomohly situaci uklidnit a na pomoc muselo být povoláno vojsko, kterému se nakonec podařilo vzpouře tvrdě potlačit. Dohrou této události byla poprava tří hlavních vůdců povstání: Kryštofa Wintera z Maršíkova, Mikuláše Patzolda z Vikýřovic a Jana Jaschke z Velkých Losin na nádvoří

⁵⁷ Po jeho smrti roku 1652 nesměly být konány ani smuteční obřady jeho tělo spočinulo v žerotínské hrobce až po několika letech a to díky věrným poddaným, kteří na svého pána nezapomněli. Knoz, Tomáš: *Karel starší ze Žerotína. Don Quijote v labyrintu světa*, Praha 2008, s. 26

⁵⁸ Na Moravě stejně jako v Čechách byly zavedeny rekatolizační komise, které měli činit nátlak na nekatolíky. Vedle nich zde působila duchovní komise, jejímž předsedou byl olomoucký generální vikář Jan Merkurián. Jejich činnost byla laxní a povrchní. Proto císařští vyjednavací na zemském sněmu v roce 1652 vytkli stavům jejich očividný nezájem rázněji zasáhnout. O dva roky později vydal císař nové nařízení, ve kterém stálo, aby nekatolická šlechta opustila Moravu. Zuber, Rudolf: *Osudy moravské církve v 18. století II.*, Olomouc 2003, s. 383

losinského zámku koncem července roku 1662, která se odehrála na rozkaz císaře Leopolda I⁵⁹.

Potlačení povstání neznamenal konec evangelického smýšlení místního lidu na kterou se vrchnost, ale i mnoho představitelů katolické církve dívalo se značnou nelibostí. V roce 1669 se u císařského dvora ve Vídni objevilo memorandum jezuitského kněze Arnolda Engela, který ve svém spisu poukázal na nepřístojné chování lidí na severomoravském štemberském panství, kteří se svým evangelickým vyznáním veřejně chlubili a vrchnost ani duchovní s tím nedokázali nic svést. Návštěvám katolického kostela se všemožně vyhýbali a své náboženské povinnosti pak chodili plnit do sousedního Slezska, především do Kladska a Olešnice, kde bylo povoleno augšpurské vyznání a přijímání pod obojí. Někteří doufali v zásah Švédů nebo Uhrů, kteří by jim zaručili svobodně vyznávat jejich víru. Jezuita si stěžoval na nerozhodnost místního hejtmána, který nebyl schopný efektivně zasáhnout a nechával poddaným volnou rukou v jejich nepravostech a dokonce i vrchnost si dovolovala dosazovat do úřadů luteránské odpadlíky.

Nejzajímavější je však ta část Englova memoranda, kde popisoval rozmáhající se čarodějnictví a různé dábelské skutky, které se měly odehrávat v tomto panství. Ukazatelem toho, že se zde děje něco špatného bylo to, že se po kraji měli pohybovat revenanti (upíři), kteří se za života dopouštěli spolků s démony, a teď škodili obyvatelstvu i jeho dobytku. Spojení luteránství a čarodějnictví je zde osudné. Podle jezuity to ale nebylo jen Štembersko, které bylo takto zamořeno odpadlíky, ale i další kraje sužoval tento nešvar, proto vyzýval císaře k zásahu proti těmto neznabohům, aby konečně mohlo dojít k nápravě⁶⁰.

Právě spojení protestantského vyznání a čarodějnictví se ukázalo jako fatální ve velkolosinských a šumperských čarodějnických procesech konajících se v druhé polovině 17. století. V době vypuknutí čarodějnických procesů ve Velkých Losínách spravovala

⁵⁹ Šindelář, Bedřich: *K třídnímu pozadí severomoravských a slezských „honů na čarodějnice“ po třicetileté válce*, ČMM, 1976, s. 265 - 283

⁶⁰ Tamtéž, s. 265 - 283

rodinný majetek⁶¹ za své dva nezletilé synovce Maxmiliána Františka (1662 – 1706) a Jana Jáchyma (1667 – 1716) jejich teta Angelina Anna Sibyla z Galle, rozená ze Žerotína (? – 1685), sestra náhle zesnulého Přemysla III. (1629 – 1673). Na doporučení svých úředníků, ale i z pocitu strachu, který v ní celá událost vyvolala, se rozhodla nechat celou věc důkladně prošetřit. Vše svěřila do rukou svého důvěryhodného vrchnostenského hejtmána Adama Vinarského z Křížova, který byl o celém případu informován mezi prvními.

To, co vzbouřilo již několik let poklidné vody tohoto severomoravského panství, začalo o Velikonocích roku 1678 docela nevině. Žebračka Marie Schuchová z vesnice Vernířovice se toho dne odebrala do nedaleké vesnice Sobotín, náležející k žerotínskému panství Vízemberk, ke zpovědi. Při přijímání však svoji hostii nespokla jak měla, ale místo toho se jí nepozorovaně snažila ukrýt ve své modlitební knížce. To se jí však nepovedlo, byla spatřena a sobotínský farář Matyáš Eusebius Schmidt tuto svatokrádež ihned oznámil hejtmanu Vinarskému, pod jehož kompetenci potrestání žebračky spadalo.

Vyděšená žena ani neměla v úmyslu lhát a tak, když se jí ptaly na důvod jejího činu, popravdě jim vše odpověděla. Nechala se přemluvit od vernířovické poradní báby Doroty Groerové, aby hostii ukradla. Hostie v tomto případě měla sloužit jako povzbuzující magický preparát, který měl dopomoci její krávě k lepší doživosti⁶². Groerová sama jednala na radu další ženy, Doroty Davidové. Teď už se nejednalo jen o zneuctění hostie, ale zároveň o zločin čarodějnictví.

Případ vyžadoval bezodkladné řešení. Hejtmán Vinarský dostal za úkol najít zkušeného soudce, který se postará o řádný proces se zadrženými ženami. Ten navrhl jako

⁶¹ Kromě Velkých Losin patřilo k majetku Žerotínů panství Vízemberk (dnes Loučná) a Třemešek. Třicetiletá válka tato panství zasáhla jen okrajově a jejich prosperita se během poválečných let zvyšovala. Matějka, František: *Lánové rejstříky Olomouckého kraje z let 1675 – 1678*, Olomouc 1994, s. 81 - 84

⁶² Už od středověku, kdy vzniklo učení o predestinaci, se hostii, jako tělu božím, přikládala velká moc. Rituál, kdy se „obyčejný“ kousek chleba mění v tělo boží, sám obsahoval určité magické prvky, které prostý lid fascinoval, proto hostii přiznával zázračnou kouzelnou moc. Způsob jejího využití i zneužití byl mnohý, ale nejčastěji se používala při léčení jak lidí, tak i dobytka, který byl nejcennějším majetkem obyčejných lidí. Od tridentského koncilu, který se usnesl na řízeném provedení rekatolizace, se zneužití hostie stalo velkým proviněním, které však lidi neodradilo, aby se pokoušeli o její odcizení a riskovali tak přísný trest

vhodnou osobu Jindřicha Bobliga z Edelstadtu, v tu dobu žijícího v Olomouci, který měl mnohaletou zkušenost ze slezských čarodějnických procesů.

Jindřich František Boblig⁶³ se narodil ve Zlatých Horách (tehdy Cukmantlu), které bylo součástí Nisského knížectví. Jeho otec Jiří se stal místním purkmistrem a v lednu roku 1591 byl dokonce povýšen do šlechtického stavu a získal přídomek „z Edelstadtu“. Mladý Jindřich studoval práva, pravděpodobně ve Vídni stejně jako jeho otec a bratr David Boblig, který se po studiích teologie stal farářem. Doktorát se Jindřichovi nepodařilo získat, a proto byl titulován jako praktikant obojího práva kanonického i světského. Dosažené vzdělání mu stačilo na vykonávání soudcovské praxe.

Podle Bedřicha Šindeláře to byl právě Karel Julius Kotulínský z Kotulín, vrchní správce biskupských panství Mírov a Svitavi, kdo hejtmanu Vinarskému doporučil Bobliga z Edelstadtu, se kterým udržoval přátelské styky. Krátce před příchodem na velkolosinské panství Boblig dokonce pobýval na Mírově, kam mu docházela korespondence⁶⁴.

Jeho olomoucká praxe mu v tu dobu příliš nevynášela, a proto jen uvítal možnost, která se mu tímto naskytla. To, jak dokáže smlouvat o své ceně, předvedl ve svých dopisech ze srpna 1678, v nichž se s hejtmanem Vinarským dohadoval o výši mzdy a naturálních dávek, které mu budou příslušet v době jeho pobytu na Žerotínském panství. Z původních sedmi tolarů, které požadoval za přestěhování z Olomouce do Losin, tři zlatých rýnských na den a ubytování zdarma pro sebe a svého sluhu, slevil nakonec na čtyři tolary za přestěhování a odměnou jeden a půl zlatého rýnského na den. V požadavku o přidělení ubytování nacházejícího se co nejblíže samotnému hejtmanu, se kterým měl v úmysl se co nejčastěji radit, mu bylo nakonec vyhověno. Stejně tak dosáhl proplácení cestovních náhrad při cestování mimo Losinské panství⁶⁵.

⁶³ Neznáme však rok jeho narození ale ani úmrtí. Když v roce 1678 přišel do Velkých Losin, bylo mu již přes šedesát let, což byl v době raného novověku velice pokročilý věk. Šindelář, Bedřich: *Hon na čarodějnice. Západní a střední Evropa v 16. – 17. století*, s. 188 - 189

⁶⁴ Tamtéž s. 189

⁶⁵ RA Žerotínové, kart. 49

Od září roku 1678, se souhlasem hraběnky z Galle a pražské apelace, se František Jindřich Boblig usadil na Velkolosinském panství a jako pavouk začal spřádat své sítě a utahovat pomyslné smyčky kolem obviněných. Součástí inkvizičního tribunálu se krom vrchního hejtmána Adama Vinarského stali i další vrchnostensští úředníci: rentmistr Kristián Meyer, purkrabí František Václav Vraný, správce panských hamrů Jan Richter a polesný Kryštof Zeydler. Zastávali vedlejší role hrůziplného představení, jehož hlavní hvězdou byl sám Boblig v roli všemohoucího soudce. Jejich naprostá nezkušenost v tomto ohledu dávala Bobligovi zcela volný prostor pro jeho brilantní manipulace, ze kterých, jak jeho oběti brzo poznali, nebylo úniku.

V jeho činnosti mu byl nápomocen místní kat Jakub Hay, přezdívaný Jokel, který měl, spolu se svým bratrem Bartolomějem a synem Hanušem, na starost „péči“ o uvězněné osoby. Jejich povinností bylo přivádět zadržené jedince do vyšetřovací místnosti a potom, co soudce konečně obdržel očekávané povolení k tortuře, prováděli na nešťastnících útrpné právo.

První výslechy, z nichž máme dochovány písemné záznamy, se začaly 2. září už krátce po Bobligově příjezdu do Velkých Losin⁶⁶. K žebračce Marině Schuchové, porodní bábě Dorotě Gröerové a vdově Dorotě Davidové se zakrátko přidružila ještě další nešťastnice, kterou byla mlynářka Marina Züllichová.

První měsíce jejich vazby byly vyslýchány bez přispění tortury, ne však s důvodů Bobligova milosrdenství nad čtyřmi starými ženami, ale i z důvodu nesouhlasu samotné hraběnky, kterou se mu svým naléháním dlouho nedařilo zlomit.

Ženy však nebylo třeba podrobovat tortuře. Po té, co jim kati představili mučírnu se všemi jejími vymoženostmi, snaživě odpovídaly na všechny pokládané otázky, i když ne vždy k úplné Bobligově spokojenosti. Hlavně Dorota Davidová se vzpírala odpovídat tak, jak by si její soudci přáli. V dopise hraběnce ze 7. února 1679 Boblig naléhal na hraběnkou aby mu povolila použít tortury ke zlomení odporu Davidové. Označil ji za jednu hlavních

⁶⁶ Protokol výslechu Mariny Schuchové z 2. září 1678 neobsahuje ještě žádné přímé obvinění z páchání škodlivých kouzel. Soudce se pouze vyptává co vedlo k ukradení hostie. RA Žerotínové, kart. 53

čarodějnic, která sváděla k nepravostem ostatní. Dokonce neváhal naznačit, že by tímto způsobem mohl odhalit důvod úmrtí jejího bratra. Přímý souhlas však od ní nedostal a teprve rozhodnutím apelačního soudu, obdržené 7. května 1679, jemuž dle platného práva byly podstoupeny vyšetřovací spisy, se přistoupilo k užití útrpného práva.

Počáteční setkání obviněných s inkvizičním tribunálem se nesla především ve znamení absolutního ponížení žen. Musely se před svými soudci vysvléknout zcela do naha a celé jejich tělo bylo podrobena důkladnému zkoumání katů hledajících nepřirozené znamení v podobě pihy či bradavice, které by bylo po propíchnutí jehlou zcela necitlivé a potvrdilo by jejich kacířské spojení s ďáblem. Po této zostuzující prohlídce, která byla úspěšná, neboť u žen byla tato znamení skutečně nalezena, byly obviněné oblečeny do černé košile a kati se jim jali ukázat mučící nástroje a názorně vysvětlili jak se užívají.

Po základních zjišťujících otázkách, které se týkaly jejich věku, zda jsou vdané a kolik mají dětí, přešel soudce k dalším už ne tak nevinným otázkám, které byly vytvořeny speciálně pro každou ženu. Ty měly postupně zjistit jaký podíl měla každá z žen na spáchaném zločinu. Bobligovým přičiněním se případ, na jehož začátku stála jedna ukradená hostie, proměnil v malefícium nejhrubšího rázu.

Žebračka Marina po té, co byla odvedena do mučírny odpovídala na všechny dotazy kladně a nevzpírala se. Bála se mučení a bolesti jako každý normální člověk. Během svých výslechů se postupně přiznala, že hostii už uzmula při přijímání víckrát a že ji se svými společníci používaly při různých kouzlech, kdy volávaly společně démona, kterému se pak tělesně oddávaly⁶⁷.

Stejně tak i Dorota Grörová a Marina Züllichová se snažili se soudem spolupracovat. Jediná Dorota Davidová se odmítala přiznat. Nepopírala, že to byl její nápad uzmout hostii, ale to, že je čarodějnice, a že se takových zločinů dopouštěla často, odmítala.. Téměř při každé otázce Boblig Davidovou napomínal, aby mluvila pravdu a nezapírala⁶⁸.

⁶⁷ RA Žerotínové, kart. 51, 52

⁶⁸ RA Žerotínové, kart. 51

Marina Züllichová, žena mlynáře ze vsi Loučky, se k tomuto procesu připletla díky známosti s porodní bábou Dorotou Grörovou, která jí při jednom z prvních výslechů uvedla jako svoji společnici při čarování. Bylo jí už 53 let a z předešlých dvou manželství měla celkem pět dětí. Před obviněním z čarodějnictví žila jako příkladná křesťanka, která chodila pravidelně ke zpovědi.

V očích soudního tribunálu však byla d'ábelskou čarodějnici a podle toho s ní bylo i nakládáno. Po té, co na jejím těle kati našli d'ábelské stigma už nebyl pochyb o tom, že je skutečnou čarodějnici. Nátlakem a výhrůzkami mučením Marinu postupně donutili vypovídat o všech čarodějnických skutečích, kterých se měla dopustit.

Její učitelkou, která ji před dvěma lety svedla k čarodějnictví byla Dorota Grörová. Časté chození ke zpovědi byla jen přetvářka a způsob jak získat hostie, které pak se svými společnicemi znesvěcovala na důkaz své oddanosti k Satanu. Její galán se jmenoval Hans a byl stejně jak jejím milencem, taky i Gröerová s ním měla činit. Boblig byl při svých otázkách neodbytný a nebohá žena, která o svých sexuálních zkušenostech před muži nejspíš nikdy nemluvila, byla ze začátku velmi pohoršená tím, co po ní chce soudce vědět.

Když chtěl soudce vědět, kde se scházely čarodějnice ke svým rejdům, označila za místo srazů Petrovy kameny, nevysokém navrší, které bylo už celá desetiletí známo jako útočiště temných sil, kde se čarodějnice setkávají o svatojakubské noci. Ani pro Bobliga toto místo nebylo neznámé, znal ho už ze slezských procesů, kterých se jako soudce zúčastnil. Marina Züllichová vypověděla, že se zde konaly bohaté hostiny na kterých se vesele hodovalo, a po kterých následovaly divoké tance a smilnění, kterého se zúčastnili jak lidé, tak i démoni. Tato setkání byla klasickým sabatem v podobě jaký se ustálil na konci 15.století. I zde byl přítomen d'ábel, kterému se čarodějnice klaněly a vzdávaly mu úctu⁶⁹.

Součástí výsledku bylo i zjišťování, kdo všechno se těchto setkání zúčastnil. S každým výsledkem přibývalo víc a víc lidí, které Marina jmenovala. Nejčastěji mezi nimi figurovala stará Anežka Koppová, Zuzana Stubenvolová a papírnice Göttlicherová ,

⁶⁹ RA Žerotínové, kart. 51, 52, 53

které byly krátce po vykonání rozsudku nad Marinou a jejími společníci také zavřeny a obviněny z čarodějnictví.

Výslechy probíhaly od září 1678 až do začátku srpna 1679, kdy už bylo rozhodnuto o jejich osudu. Po tom, co apelační soud souhlasil s použitím útrpného práva na obviněných, praktikoval Boblig od května 1679 při svých výsleších i torturu. Konečně se mu k jeho radosti podařilo zlomit Dorotu Davidovou, aby vypovídala podle jeho gusta. Davidová, která však byla ze všech čtyř žen nejstarší a dlouhým vězněním měla podlomené zdraví, podlehla mučení a zemřela ve vězení. Její tělo pak bylo pohřbeno v neposvěcené půdě. Svou poslední výpověď rozšířila okruh podezřelých za hranice Losinského panství. Její výslech byl jedním z těch, o které se Boblig později opíral, když mluvil o čarodějnicích v městě Šumperk⁷⁰.

Rozhodnutí o vykonání rozsudku nad Marinou Schuchovou, Dorotou Grörovou a Marinou Züllichovou bylo pražským apelačním soudem konečně vyneseno 13. července 1679. Za své strašné čarodějnické zločiny byly odsouzeny k trestu smrti upálením za živa⁷¹. Na konci července a na počátku srpna pak došlo k posledním výslechům, ve kterých obviněné potvrdily svou vinu.

Poprava byla ohlášená na 7. srpna 1679. Odsouzené, které byly károu odvezeny na místo poprav, kde už pro ně byly připraveny hranice s otepi dřeva, které obklopovaly do země zaražený kůl. Cestou je doprovázel i jejich zpovědník, který ženy nabádal aby zpytovaly své svědomí a modlily se za své spasení. Tato nevídaná událost, jakou bylo upálení čarodějnic, přivedla na místo jejich smrti mnoho lidí z celého žerotínského panství. Kati uvázali nešťastné ženy řetězy ke kůlům a zavěsili jim na krk pytlíky se střelným prachem. Byl to zvláštní projev milosti, který měl ulehčit jejich trápení na hranici. Katův pacholek pak tyto pytlíky střelného prachu odpálil ve chvíli zažehnutí hranice. Tělo Doroty

⁷⁰ Kočí, Josef: Čarodějnické procesy. Z dějin inkvizice a čarodějnických procesů v českých zemích v 16. – 17. století, s.101

⁷¹ Dopis byl doručen do rukou hraběnky Angeliny Anny Sibyly z Gale o tři dny později. RA Žerotínové, kart. kart.49

Davidové, která zemřela o několik měsíců dříve, bylo vykopáno z mrchoviště a na zvláštní, pro ni určené hranici, spáleno⁷².

Smrtí těchto žen však celý případ neskončil, teprve nyní se rozpoutalo pravé pronásledování čarodějnic. Apelační soud nařídil inkviziční řízení proti dalším ženám, které první oběti označily při svých výsleších. Na základě pokynů hraběnky byly v noci ze 4. na 5. října 1678 zatčeny a uvězněny Zuzana Stubenvolová z Losin, kterou krátce na to do zámecké kobky následoval i její manžel Jan Stubenvol, stará Anežka Koppová z Losin, Marie Peterová, správcová z Johnsdorfu a Anna Felbelová z Klepáčová.

Poslední obviněnou, která měla být dle apelace postavena před soud, byla Marie Sattlerová, manželka barvíře Kašpara Sattlera, který patřil k nejváženějším a nejbohatším obyvatelům města Šumperk a určitou dobu zastával funkci tamního purkmistra. Ta však nebyla Žerotínskou poddanou a o jejím zatčení rozhodovala příslušná vrchnost. Šumperk, který se na počátku 16. století vykoupil z žerotínského poddanství, náležel tou dobou Karlu Eusebiovi knížeti z Litenštejna (1611 – 1684), který byl jedním z nejvýznamnějších feudálů v Českém království. Knížeti, který byl odchovancem jezuitské koleje, se protivila pasivní rezistence hrdého městečka.

Boblig byl trpělivý hráč a pomalu manipuloval s obviněnými, dokud mu neřekli to, co chtěl slyšet. Losinské „čarodějnice“, kromě jmen svých sousedů, začaly jmenovat i obyvatele města Šumperka, které vzkvétalo obchodem a obývalo ho mnoho zámožných rodin. Nejčastěji se objevovalo dál jméno Marie Sattlerové, která se měla dopouštět na čarodějnických setkání těch nejhorších excesů.

Na konci října 1679 informoval losinský soudní tribunál knížete z Lichtenštejna o obviněních vznesených proti jeho poddaným. Kníže se na tato obvinění rozhodl reagovat a na Bobligovo naléhání se rozhodl zřídit inkviziční komisy, která měla zasedat na jeho panství Ruda nad Moravou⁷³. Jelikož i kníže potřeboval „direktora inkvizice“ požádal

⁷²Záznam o provedení poprav RA Žerotínové, kart.52

⁷³ Kníže se zprvu obával prodělečnosti procesů, které bude muset financovat sám, ale losinský soudce ho přesvědčil, že z nich může mít hmotný prospěch. Šindelář, Bedřich: *Hon na čarodějnice. Západní a střední Evropa v 16. – 17. století*, s. 192

Bobliga, aby se této funkce ujal. Ten zprvu na oko váhal, o získání této funkce mu od počátku šlo a nechtěl dát hned najevo, jak moc mu na této pozici záleží. Se souhlasem si počkal až do 21. prosince 1678, kdy se knížeti kladně vyjádřil. Čekali ho zde podobné platové podmínky – dostával tři zlaté na den – jako v Losinách, ale navíc mu z nové funkce plynulo i zvýšené cestovné v důsledku častých přesunu mezi oběma sídly soudních tribunálů.

Mezitím, co „váhal“ nad Lichtenštejnovou nabídkou, měl spoustu práce na Losinském panství. Kolotoč výslechů s užitím tortury⁷⁴ přinášel další a další jména jak obyvatelů Losin, tak i sousedů z okolních vesnic, mužů i žen, starých i mladých. Boblib, jak se zdá, v tomto ohledu nebyl výslovně zatížen na ženské pohlaví, ale i zde je zpočátku více obviněných žen než mužů. Ti se dostávali do podezření především v důsledku svého manželství s některou z obviněných, to samé platí i pro dospělé děti, především dcery, žijící ještě pod stejnou střechou s rodiči.

V podzimních a zimních měsících roku 1678 byli zatčeni další nařčení poddaní Žerotínů. Mladá dívka Barbora, dcera kostelního pekaře z Losin, starý sobotínský rychtář Axmann s manželkou. Jedno z nesmyslných obvinění proti sobotínskému rychtáři bylo, že již od padesátých let jezdil na hřbetě červeného kohouta na shromáždění moravských ale i slezských čarodějnic⁷⁵.

Bobligovou „spřízněnou duší“ v Šumperku byl tamní rychtář František Ferdinand Gaup, který se stal přísedícím nového inkvizičního tribunálu. Stejně jako Boblig měl i Gaup právní vzdělání, které mu umožňovalo zastávat funkci notáře a právníka. Díky výhodnému sňatku s bohatou vdovou Alžbětou Ruthovou získal velký majetek a pomocí něho i prestižní postavení ve společnosti. Čarodějnické procesy mu měly přinést jen další obohacení. Dalšími přísedícími se stali purkmistr Jan Dominik Beck, městský písař a

⁷⁴ Pražský apelační soud doporučoval použít torturu pouze proti těm, kdo odmítali spolupracovat a zatvrzele odmítali přiznat pravdu. Podle Bobliga to byli všichni, vyznával názor, který s ním sdílela většina soudců čarodějnic, že je s použitím útrpného práva dosáhnou úplného přiznání obviněného. Kočí, Josef: *Čarodějnické procesy. Z dějin inkvizice a čarodějnických procesů v českých zemích v 16. – 18. století*, s. 102

⁷⁵ Tamtéž, s. 104

pozdější purkmistr Šebestián Flade, kteří hráli pouze nezanedbatelnou roli a od toho se odvíjel i jejich plat, který činil čtyřicet pět krejcarů za den, přesto i oni měly narok na provize ze zabaveného majetku odsouzených.

Marie Sattlerová byla zatčena už v druhé polovině listopadu. Rozhněvaná a vyděšená žena, která se doposud ve městě těšila dobré pověsti, žádala konfrontaci s osobami, které ji nařkly. V prosinci byla barvířova žena se souhlasem její vrchnosti převezena do Losin, kde se 16. prosince setkala tváří tvář se Zuzanou i Janem Stubenvolovými, Anežkou Koppovou a dalšími. Snaha domoci se odvolání jejich nařčení byla marná. Lidé, se kterými měla ve svém předešlém životě jen málo co dočinění, před ní automaticky opakovali donucená, nesmyslná přiznání o činech, které měla spáchat; prošli již torturou a ta zlomila jejich jakoukoliv vůli k odporu. Marie se měla zúčastňovat sabatů na Petrových kamenech, divoce zde tančit i smilnit a hanobit svaté hostie. Barvířova žena se těmto obviněním statečně bránila, ale dá se říct, že její snažení bylo marné. Už uvázla v Bobligových spárech a z nich nebylo úniku.

Ani snahy jejího manžela Kašpara, který prosil za svou ženu i v Olomouci a vrchnostenské kanceláři nebyly vyslyšeny. Podezření, které ulpělo na jeho ženě zasáhlo i jeho. Dalším důvodem, proč jeho žádost o propuštění ženy nebyla akceptována, mohl být ten, že byl v Šumperku znám jeho odpor k násilné rekatolizaci města, kterou dával hlasitě najevo především při setkávání bodré společnosti scházející se čas od času u Sattlerů.

Další ranou pro něj bylo rozhodnutí komise, která nechala inventarizovat a zapečetit jeho veškerý majetek, neboť se údajně obávala jeho útěku z města. Sattler jako protihodnotu k tomuto rozhodnutí nabídl záruku patnáct tisíc zlatých na svůj majetek a ručení čtyř bohatých významných měšťanů. Šumperský purkmistr i rada na tuto velice štědrnou dohodu přistoupili⁷⁶.

Na radu olomouckého právníka Jana Pavla z Gaaru, který byl v lednu 1680 požádán knížetem Lichtenštejnem o právní vyjádření k celému případu, se k útrpnému výsledku

⁷⁶ Šindelář ve své studii uvádí, že městská rada toto vstřícné gesto Kašpara Sattlera odmítla. Šindelář, Bedřich: *Hon na čarodějnice. Západní a střední Evropa v 16. – 17. století*, s. 197; Kočí, Josef: *Čarodějnické procesy. Z dějin inkvizice a čarodějnických procesů v českých zemích v 16. – 18. století*, s. 105 - 106

Marie Sattlerové zatím nemělo přistupovat. V soudních věcech podléhala jeho moravská panství díky zvláštnímu privilegiu vztahujícímu se k osobě knížete v první právní instanci opavskému zemskému právu a až v další českému králi, a tím i apelačnímu pražskému soudu. Po prostudování výtahu z výslechových akt losinským případů, došel k závěru že výpovědi nejsou díky tortuře zcela hodnověrné a mělo by dojít k další konfrontaci obžalovaných se Sattlerovou. Bobliga, který Gaarovo dobrozdání samozřejmě četl, rozhněvalo jeho doporučení o přizvání dalšího právníka, neboť současný soudce dle něj nedosahoval dostatečných kvalit pro vedení tohoto soudu⁷⁷.

V důsledku tohoto vcelku rozumného přístupu, který Gaar navrhoval, kníže odkládal další zakročení vůči barvířově ženě. To komplikovalo plány Losinského inkvizičního tribunálu, který se chystal k další exekuci odsouzených čarodějnic. Už 23. ledna 1680 vynesl apelační soud rozsudek smrti upálením, kterému mělo předcházet setnutí mečem, nad Stubenvolovou, Koppovou, Khūnelovou, Fabelovou a Peterovou⁷⁸. K tomu došlo až o dva měsíce později a to 5.dubna 1680.

Každá z poprav se stala velkou podívanou, na kterou se sešli prostí lidé z celého okolí a společně se svou vrchností a inkvizičním tribunálem se stali svědky posledních okamžiků života odsouzených. Toto hrůzné divadlo nebylo jen pro dospělé, na exekuci se přicházeli podívat celé rodiny i s dětmi. Odsouzené na popraviště doprovázeli i místní venkovští duchovní, kteří jim dopřáli útěchu poslední zpovědi. Tito kněží však od svých svěřenců při poslední zpovědi neslyšeli kající přiznání své vinny, ale beznadějně výpovědi, kdy se dušovali, že nic z toho nespáchali a kněží jim věřili, neboť tito lidé už neměli důvod lhát; už nic nemohlo zvrátit jejich odsouzení. Proto není divu, že jejich nesouhlas s konáním losinského tribunálu byl slyšet stále víc hlasitěji.

Dne 5. září 1680, se konala další hromadná poprava údajných čarodějnic, která přinesla jejím prostým divákům nečekané šokující odhalení. Po té, co byly Papírnice Barbora Gottlicherová, lazebnice Dorota Biedermanová, Kateřina Rabovská a Barbora

⁷⁷ Tamtéž s.106, 107

⁷⁸ RA Žerotínové, kart. 49

Kränickelová (obě poslední ženy byly již v dosti pokročilém věku) přivázány řetězy k sloupu a hranice se již rozhořela, začaly se vyznávat, že obvinily z donucení nevinné lidi a prosily o boží smilování⁷⁹.

Svědkiem tohoto posledního zoufalého výkřiku byl mladý losinský farář Tomáš König, který zde sloužil již od roku 1675 a byl zpovědníkem prvních obětí těchto procesů. V reakci na událost z 5. září se na jeho faře sešli další dva duchovní, kteří také naslouchali posledním zpovědím odsouzených. Sobotínský farář Matyáš Eusebius Schmidt, který stál za udáním nebohé žebračky nevěda co tím rozpoutá, a rapotínský kaplan Jiří Antonín Lachnit společně s Königem sepsali latinsky protest proti činnosti soudce Bobliga, který pomocí mučení nutí obžalované ke lživým výpovědím a jmenování jejich spoluviníků. K podepření svých závěrů pak uvedli informace, které získaly ze zpovědí odsouzených, kdy mezi nařčenými z páchání čarodějnických skutků měli být i sami duchovní, a to v čele s oblíbeným šumperským děkanem Kryštofem Aloisem Lautnerem; dalšími jmenovanými byli rýmařovský farář a apoštolský farář pronotář Jan František Babst a staříčský rapotínský farář Matouš Sartorio. Tento dokument pak poslali svému nadřízenému, olomouckému biskupovi Karlovi z Lichtenštejna – Castelfornu (1664 – 1695), který měl v této věci zasáhnout.

O svém zjištění informovali i jmenované kolegy. Rýmařovský farář Babst se ihned obrátil se svou stížností na olomouckou diecézi a zároveň poslal rozhořčený list hejtmanovi losinského panství, Františku Vranému, jednomu ze členů inkvizičního tribunálu. Omluvy a vysvětlení se nedočkal, a reakce biskupa, který ho dokonce pokáral za způsob, jakým se obrátil na hejtmana Vraného. Doporučení, aby se nepletl do záležitostí inkvizičního tribunálu nebo toho bude litovat, ho dosti překvapilo, ale i vyděsilo, protože pochopil, že žádného zastání se mu od svého představeného nedostane⁸⁰.

⁷⁹ Šindelář, Bedřich: *Hon na čarodějnice. Západní a střední Evropa v 16. – 17. století*, s. 193

⁸⁰ Pět let na to farář Babst zvolil raději útěk ze země, aby si zachránil holý život. Věděl, že jeho jméno se objevuje čím dál častěji ve výpovědích odsouzených a že Boblig má už na něj léta spadeno. Krom toho na něm lpělo stigma syna čarodějnice, neboť jeho matka byla za tento zločin upálena během slezských čarodějnických procesů. Tamtéž, s. 208

Karel z Lichtenštejna – Castelkornu, vzdělaný a energický muž, se po svém dosazení na biskupskou olomouckou stolicí postaral o napravení katastrofální situace, která zde panovala po třicetileté válce. Soustavně se věnoval budování rozpadlé církevní organizace a zaváděl v moravské církvi standardy odpovídající rozhodnutím tridentského koncilu. Diecéze byly rozděleny na čtyři archidiakonáty, ty se dělily dále na děkanáty a fary, a obsazeny byly vhodnými osobami, které již pocházeli z domácích škol⁸¹. Existence tajných nekatolíků, které ostatně potvrzoval ve svém spise výše zmíněný jezuitský kněz Arnold Engel, ale i běžně známa praxe, kdy tajní nekatolíci chodili plnit své náboženské povinnosti do Slezska biskupa jistě roztrpčovala. Stejně tak se mu příčila tolerance některých svých podřízených, kteří nad těmito prohřešky zavírali oči a nestarali se o potrestání těchto odpadlíků. Kněží, jmenování obviněnými čarodějnicemi, spravovali právě ta území, kde rekatolizace probíhala pomalu a povědomí o protestantské víře tam bylo stále velmi silné. Dá se říct, že jeho distancování od žádaného zastání se obviněných i nařčených osob, vlastně vyjadřoval tichý souhlas ze způsobu vedení procesu .

I mladý farář Köning se obrátil dopisem na purkrabího Vraného, v daleko mírnějším tónu než jeho kolega, přesto bylo celé vyznění písemnosti naléhavé. Upozorňuje na nepravosti, které se odehrávaly v mučírně a žádal nápravu a lidštější způsob zacházení s obviněnými osobami.

Bobliga tato iniciativa duchovních samozřejmě vůbec nepotěšila, a proto se okamžitě obrátil na olomouckého biskupa, aby protestoval proti takovému vměšování se nezasvěcených osob, jejichž pověst není úplně bez poskvrny. V závěru svého dopisu pak biskupa žádal, aby mu poslal opis Königova dopisu, aby na něj mohl patřičně reagovat.

Soudce si takové vměšování nenechal líbit a pustil se do zdiskreditování příliš se angažujících duchovních. Lstivě se postaral o to, aby se po kraji rozšířila lež, že sám König je čarodějníkem a dokonce vůdcem jedné z čarodějnické skupiny. Další pomluvou, která

⁸¹ Zuber, Rudolf: *Osudy moravské církve v 18. století II.*, s. 383; Válka, Josef : *Dějiny Moravy II. Morava reformace, renesance a baroka*, Brno 1995, s. 151 - 153

měla uškodit jeho dobré pověsti, byl údajný nedovolený poměr mezi ním a jeho mladou schovankou Alžbětou Moserovou.

Zastrašení zbylých dvou duchovních bylo daleko jednodušší než u Königa, který svůj názor na čarodějnické procesy odmítl vzít zpět. Sobotínský farář Schmidt, nejspíše i na radu svého bratra Eliáše Izidora Schmidta, sekretáře u olomouckého biskupa, raději popřel, že by někdy od obviněných vyslechl něco nepatřičného, a tím se od celé situace distancoval. Stejně tak i kaplan Lachnit podlehl nátlaku, který na něj byl vyvíjel a vše popřel.

Dalším zásahem proti odbojnému duchovenstvu bylo zatčení jejich bližních. Koncem září 1681 tak byla zatřena hospodyně staříckého rapotínského faráře Sartoria, Kateřina Winklerová, kterou obvinily z tajného porodu a usmrcení novorozeněte a z fary jí do vězení hrubě odvěklo čtrnáct osob. Biskupův sekretář Smidth se proti tomuto postupu důrazně ohradil a pohrozil Bobligovi, že pokud budě dál takto postupovat proti duchovním, biskup jeho tribunál zruší. Byla to však nejspíš jen samotná iniciativa sekretáře. Když o pár měsíců později, v listopadu 1681, došlo k podobnému zatčení mladičké Kateřiny Moserové, Königovy schovanky, které losinského faráře přimělo napsat obsáhlé memorandum proti činnosti místního soudního tribunálu, nevyvolalo to žádný slibovaný zásah biskupa⁸².

Na naléhání inkvizitora Bobliga byl pak farář König biskupem zbaven funkce zpovědníka u losinských procesů a následující jaro 1682 přeložen na jinou faru. Krátce na to mladý farář předčasně zemřel v pouhých třiceti letech. Změna prostředí a především pak jeho nečekaná smrt ho uchránili před dalšími střety s inkvizitorem, který v nich měl očividně díky postoji biskupa navrch. Ani po jeho smrti se však Boblig nerozpakoval šířit proti němu další pomluvy. Dokonce podal návrh na to, aby děti, které zesnulý farář pokřtil, byly znovu pokřtěné, jelikož zde bylo důvodné podezření, že byl čarodějníkem a novorozenata nekřtil ve jménu Boha ale ve jménu jeho protivníka Satana⁸³.

⁸² Šindelář, *Bedřich: Hon na čarodějnice. Západní a střední Evropa v 16. – 17. století*, s. 195

⁸³ Tamtéž, s. 195 - 196

Rodiny vězňů měli určitou představu, jakým martýriem prochází jejich nejbližší. To, co se dělo v místnosti, kde probíhalo mučení, nebylo nijak dobře udržovaným tajemstvím. Sám kat Jan Hay se mnohdy prořekl při svém vychloubacím vyprávění a stejně tak přisedící soudu nedokázali udržet služební tajemství a otvírali si pusy na špacír jakmile se více napili. Díky tomu se na veřejnost dostávaly i jména některých nařčených, kteří díky tomu mohli vzít nohy na ramena a uniknout z inkvizitorových spárů.

Po dvou letech působení Františka Jindřicha Bobliga ve Velkých Losinách byl tamní tribunál odsunut na druhou kolej inkvizitorova zájmu. Právě teď pro něj hrál ten šumperský a jeho zájem plně pohltil proces s Marií Sattlerovou, která už téměř rok živořila ve vězení bez viditelného pokroku, který by vedl k jejímu odsouzení. Po té, co apelační soud zjistil, že v jejím případě nepadlo od knížete Lichtenštejna žádné rozhodnutí, obrátil se na císaře Leopolda I., který v dopise z 1. února 1681 knížeti oznámil své rozhodnutí použít na zatčenou měšťanku útrpného práva. V důsledku své zaneprázdněnosti na turecké frontě, která se přibližovala k hranicím jižní Moravy, pověřil pražskou apelaci jeho zastupováním při vynášení závěrečných rozhodnutí v šumperských čarodějnických procesech⁸⁴.

Kníže byl tímto vměšováním císaře dotčen a není divu, že s uposlechnutím jeho rozkazu otálel téměř další půlrok. Inkviziční proces proti Sattlerové byl zahájen až 16. srpna 1681. Vyděšená žena se nezmohla na žádný odpor a přiznala vše, co po ní chtěli. Udala i jména svých sousedů, kteří se spolu s ní měli zúčastnit ďábelských rejdů. Mezi těmi, které jí donutili udat byli i členové její rodiny, manžel i dcera.

Dne 25. září 1681 byly zatčeny kuchařka šumperského děkana Zuzana Voglická a žena dalšího zámožného měšťana, Jindřiška Pešková. Jejich jména už velmi dlouho figurovala ve výslechových protokolech losinských procesů. V jejich obvinění byl jasně viditelný záměr. Boblig se jejich prostřednictvím chtěl dostat k dalším osobám, po jejichž zničení bažil. Krátce na to byl zadržen i Kašpar Sattler a jeho dcera Alžběta.

⁸⁴ Tamtéž, s.197

Už roku 1680 se v Bobligových dopisech biskupovi objevuje jméno Kryštofa Aloise Lautnera (1622 – 1685), šumperského děkana, který byl jedním z nejvlivnějších odpůrců jeho řádění. Lautnerovo jméno uvádělo na třicet obviněných čarodějnic. Byl to pádný důkaz pilně shromažďovaný vrchním soudcem obou tribunálů, který biskupa přesvědčil, aby proti svému podřízenému zakročil. Lautner sice tušil, že proti němu Boblig kuje pikle, ale spoléhal se na ochranu, kterou mu přinášela jeho funkce. Když se vydal 18. srpna 1680 na mohelnické hody ke svému dávnému příteli děkanu Jiřímu Vojtěchu Winklerovy, neočekával od něj žádnou zradu. Na konci hostiny mu však mírovský hejtman Kotulínský předal biskupem podepsaný zatýkácí rozkaz a překvapený Lautner byl okamžitě biskupskými mušketýry odvezen do mírovského vězení.

Toto náhlé zatčení vyvolalo v jeho rodném městě veliký rozruch, děkan byl v Šumperku velice oblíbený a jeho obvinění z čarodějnictví měšťany šokovalo. Tento vzdělaný a moudrý muž studoval latinské školy v Olomouci, kde se připravoval na zvolené kněžské povolání. Když však v roce 1642 napadli Olomouc Švédové, odešel nejdříve do Landshutu v Bavorsku a následně jeho kroky směřovaly do Vídně, kde po čtyřech letech získal titul magistra. Další tři roky pobyl na studiích ve Štýrském Hradci. Kněžské svěcení přijal roku 1656 v domovské Olomouci. Do Šumperku se vrátil jako farář až v roce 1668 na přání svého přítele z dětství Kašpara Sattlera a získal si důvěru tamějších obyvatel.

Sám o sobě mluvil jako o muži „míru a pera“⁸⁵ a tato jeho sebeanalýza ho skutečně vystihovala. Když byl po jeho zatčení učiněn standardní soupis jeho majetku na faře, našli jen pár kousků oděvů, zato jejich seznam obsahoval několik kusů hudebních nástrojů, astrologické přístroje, ale především knihy, kterých měl velkou sbírku. Vedle teologických spisů zde byla díla právníká, historická, cestopisy i antičtí klasici. V jeho knihovně se překvapivě nacházelo i dílo Jindřicha Institorise *Malleus maleficarum* (*Kladivo na čarodějnice, 1486*), které mělo v této době svou největší slávu už za sebou⁸⁶.

⁸⁵ Spurný František: „Čarodějnický děkan“ *Kryštof Alois Lautner*, Vlastivědné zajímavosti č. 212, Olomouc 1985

⁸⁶ V této souvislosti je třeba zmínit, že rozšířený názor, že Jindřich František Boblig znal *Kladivo na čarodějnice* je dosti nepravděpodobné. Při svých procesech s čarodějnicemi se odvolává na jezuitu Martina

Jiří Vojtěch Winkler se stal, spolu s biskupským sekretářem Eliášem Izidorem Schmidtem a bývalým biskupským ceremoniářem Petrem Reharmondem, členem biskupské vyšetřovací komise, v níž měl opět rozhodující slovo inkvizitor Boblig, který je seznámil s průběhem dosavadních výslechů. Lautner obvinění, které na něho křičely jeho soudci odmítal jako fabulace nejhoršího ražení a ani několikeré konfrontace s jeho přáteli, které už tortura zlomila, ho nepřimělo, aby spolupracoval. Setkání s nimi jím vždy velice otřásl, na první pohled na nich bylo vidět co s nimi násilné výslechy provedly. Velmi bolestné bylo setkání s jeho přítelem barvířem Sattlerem a hospodyní Zuzanou. Obvinění proti němu zněla, že se děkan tělesně stýkal jak se svou hospodyní Zuzanou, tak cizoložil i s Marií Sattlerovou, kterou měl korunovat na královnu čarodějnic. Její dceru Alžbětu pak měl při jednom ze setkání čarodějníků zasnoubit d'áblovi.

Konfrontace bezvýsledně pokračovaly další dva roky, které Lautner trávil v naprosto nevyhovujících životních podmínkách ve vlhkém a studeném mírovském vězení. Soudci už měli dost dalších průtahů v procesu a naléhali na urychlení procesu. Neustále protahování procesu vedlo biskupa k tomu, že se v červenci 1684 rozhodl nechat použít proti svému podřízenému tortury. Ta nebohého děkana postupně donutila vypovídat podle soudcových přání. Po té, co byl z mučících nástrojů sundán, sice svá přiznání odvolal, ale to vedlo jen k dalšímu opakování tortury. Ve dnech 16. až 28. června, s výjimkou dvou nedělí, pak podstoupil jako zatvrzelý čarodějník mučení celkem desetkrát za sebou. Toto fyzické a psychické trápení nemělo obdoby a zlomilo i tohoto výjimečně odolného muže. Podepsal jim protokol obsahující 221 otázek, ve kterých se přiznává k nejhoršímu čarodějnictví, uzavření paktu s d'áblem, smilnění, ale i k tomu, že v letech 1675 až 1680 pokřtil celkem osm novorozeňat ve jménu d'ábla. Později se snažil odvolat i

Delria a jeho spis *Disquisitiones magiae* (1599), který nahradilo dílo Jindřicha Institorise v žebříčku oblíbenosti u inkvizitorských soudců. Také citoval dílo trevírského biskupa Petra Binsfelda *Tractatus de confessionibus maleficorum et sagarum*.(1589). Šindelář, Bedřich: *K třídnímu pozadí severomoravských a slezských „honů na čarodějnice“ po třicetileté válce*, ČMM, 1976, S. 265 – 283, Spurný František: „Čarodějnický děkan“ *Kryštof Alois Lautner*, Vlastivědné zajímavosti č. 212, Olomouc 1985

toto doznání, které bylo výsledkem nesnesitelného týrání, ale nic už ho nemohlo uchránit od osudu, který mu Boblig nachystal.

Vynesení rozsudku trvalo více než rok. Odsouzení duchovního bylo dosti složitou záležitostí a v našem prostředí věcí nevídanou, kterou musel biskup náležitě připravit a obhájit. Krom toho v dubnu 1684 zemřel starý kníže Lichtenštejn a jeho místo zaujal jeho syn Jan Adam Ondřej, kterého Boblig přesvědčil o nezbytnosti pokračovat dál v procesech.

Změnou prošlo i složení biskupské vyšetřovací komise, kterou na konci roku 1684 opustil mohelnický děkan Winkler. S velkou pravděpodobností ho k tomu dohnal pocit viny, jenž se v něm probudil po tom, co spatřil jakým utrpením nechal projít svého bývalého přítele z dětství. V jeho funkci ho pak nahradil energický muž Jindřich Bernard Meyer díky němuž tribunál mohl pokračovat dál ve své činnosti.

K závěrečnému rozhodnutí dospěl biskupský tribunál 1. září 1685 na základě pečlivě prostudovaných výslechových akt dospěl k vynesení trestu smrti upálením⁸⁷. Biskup jejich rozsudek potvrdil a ortel byl pak komisí veřejně vyhlášen 13. září v Mohelnici za přítomnosti vrchního inkvizitora Bobliga a místních duchovních. Ještě před tímto vyhlášením bylo Lautnerovi povoleno říct pár slov a ten krátkého okamžiku využil k tomu, aby znovu odvolal všechna obvinění, které byl donucen podepsat.

V ortelu stálo, že Lautner se svými nepravostmi dopustil urážky božího majestátu. Na Petrových kamenech se měl účastnit čarodějnických setkání, kde se oddal d'áblu a zřekl se Boha. Posvěcenou hostii měl mnohokrát zneuctít tím, že si jí vložil do boty a pak se svými společníky divoce tančil a i jiné nepravosti s ní měl páchat. Dalším svatokrádežnými činy bylo trestání beránka božího a obětování novorozeňat, která křtil ve jménu d'ábla. Smilnil s démony i lidmi, matkami i dcerami. Jako nenapravitelný hříšník, který svých činů nelitoval, měl být zbaven duchovních hodností a úřadů. Odsouzen byl k trestu smrti upálením, kterému měla předcházet degradace dle kanonického práva⁸⁸.

⁸⁷ Komise uvažovala i o doživotním vězení nebo o statí mečem a teprve následném upálení. Šindelář, Bedřich: *Hon na čarodějnice. Západní a střední Evropa v 16. – 17. století*, s. 205

⁸⁸ Celý text ortelu je otištěn ve studii Bedřicha Šindeláře, tamtéž, s. 206

Den popravy byl stanoven na 18. září 1681⁸⁹ a sešlo se na ní několik stovek lidí. Před samotnou exekucí ještě muselo dojít k církevnímu rituálu Lautnerova odsvěcení, který na žádost biskupa provedl v Mohelnici světití biskup Jan Josef hrabě Breuner. Bývalý šumperský děkan byl přiveden do mohelnického kostela a po dřevěných prknech, aby se nedotkl posvěcené půdy, došel až k oltáři, kde mu světití biskup, společně s šesti dalšími děkany a faráři, dřel cihlou až do krve místa na hlavě a bříškách prstů ruky, kterých se před lety dotkl posvátný olej. Na závěr tohoto degradujícího aktu mu biskup potupně uštědřil kopanec a Lautner byl vyhnán z kostela.

Samotná poprava se konala za městem, kde už byla připravena hranice. Lautner byl přivázán řetězy ke kůlu a na krk mu byl uvázán pytlík se střelným prachem. Pytlík s prachem, který katův pomocník odpálil těsně před zažehnutím hranice, ho však neusmrtil jak měl, způsobil mu spíše těžké popáleniny v obličeji a na hrudi a o život ho připravil teprve až hustý dým z hranice⁹⁰.

Během několikaletého procesu, který byl veden s děkanem Lautnerem pokračovala dál činnost losinského a šumperského soudního tribunálu. Na základě rozsudku z 15. září byly 7. prosince 1682 popraveny Marie Satlerová a děkanova hospodyně Zuzana Voglická. Počátkem srpna 1683 pak následoval svou ženu na popraviště Kašpar Sattler, jehož doprovázela milovaná dcera Alžběta a sousedka Marie Peschkeová, která se do doby, než ji obvinily z čarodějnictví, těšila ve městě všeobecné úctě.

Majetek Kašpara Sattlera a jeho rodiny si soudci rozebrali ještě před jeho samotnou popravou. Když si na tuto nebetyčnou drzost stěžovali příbuzní knížeti Lichtenštejnovi, chtěl kníže po Bobligovy vysvětlení. Ten opáčil, že majetek byl ve správě soudního

⁸⁹ Pár dnů před popravou se Mohelnici a jejím okolím prohnala prudká bouře doprovázená hustým sněžením, která pobořila nejen místní obydlí, ale poničila i úrodu na polích a v zahradách. Biskupští úředníci, ale i jiní pak vykládali, že bouře byla dílem čaroděje Lautnera. Tamtéž, s 206 – 207; Kočí, Josef: *Čarodějnické procesy. Z dějin inkvizice a čarodějnických procesů v českých zemích v 16. – 18. století*, s. 105 - 106

⁹⁰ Šindelář, Bedřich: *Hon na čarodějnice. Západní a střední Evropa v 16. – 17. století*, s. 207

tribunálu a tudíž měli právo jej odpečetit a použít ho na pokrytí výdajů, které byli Sattlerovi dlužní za několikaletý pobyt ve vězení⁹¹.

Na hranici skončil z jara roku 1684 i bohatý šumperský mydlář Jan Přerovský, který se před propuknutím procesů ucházel o ruku Sattlerovy dcery Alžběty. I Když měl Přerovský svá léta, byl otcem nevěsty pokládán za vhodnou partii. Po svém zatčení Přerovský doufal v zásah svých bratrů, kteří zastávali vysoké církevní funkce, ale jejich snaživá intervence nepostačila k tomu, aby byl propuštěn. Jako každý zpočátku obvinění vznesená proti své osobě odmítal, ale i jeho zlomila následná tortura a ke všemu se přiznal⁹².

Roku 1685, se po smrti své tety Angeliny Anny Sibyly z Galle ujímá správy celého majetku mladičkový a nezkušený Maxmilián František ze Žerotína (1662 – 1706). Na funkci soudního tribunálu se však nic nezměnilo. Procesy s čarodějnicí pokračovaly v hojné míře dál a to jak v Losínách tak i v Šumperku.

I když s přibývajícím lety rozsudků ubývalo, léta čarodějnických procesů znamenala nejen psychiku místních lidí, ale i hospodářskou výnosnost panství. Šumperku, který se stal synonymem čarodějnického města, se obchodníci zdaleka vyhýbali. Jediný, kdo měl z této situace zisk, byly sami soudci, kteří dál finančně vysávali jak svou vrchnost, tak i odsouzené.

S jídlem však roste chuť, a když po téměř desetileté činnosti začaly Bobligovy zdroje obohacení pomalu a jistě vysychat. bylo mu jasné, že je čas porozhlédnout se jinde. Jeho lačný zrak spočinul na bohatém biskupském sídle, na samotné Olomouci, která se po třicetileté válce dokázala zmátožit a prospívat. Především díky nynějšímu biskupu Karlovi Lichtenštejnovi – Castelcornu, který byl patronem umění a architektury, město dosáhlo

⁹¹ Oběti čarodějnických procesů musely platit svůj pobyt ve vězení z vlastní kapsy. To zahrnovalo nejen stravu, ale i práci kata a jeho pomocníků v mučírně a dřevo na hranici. Pokud nemohli odsouzení sami včas náklady uhradit, byla dlužná částka vymáhána na pozůstalé rodině. Tamtéž, s. 201

⁹² Kočí, Josef: *Čarodějnické procesy. Z dějin inkvizice a čarodějnických procesů v českých zemích v 16. – 18. století*, s. 120 - 130

daleko větší rozlohy a hospodářského rozkvětu, než který mělo před okupací švédskými vojsky.

Tento aktivní stařec zvolil už jednou využitou fintu, která se mu vyplatila v případě Šumperka. Při výsleších začal obviněným podsouvat jména zámožných měšťanů, která si pamatoval ze svého tehdejšího bydliště. Když nashromáždil dostatek důkazního materiálu z výslechových akt, informoval o tom představitele vyhlédnutého města.

Olomoučtí konšelé zpočátku Bobligovým zprávám o tom, že se v jejich městě pohybují čarodějníci, odmítali věnovat pozornost. Jejich město nebylo tak lehkým soustem jako Šumperk a starého inkvizitora nepovažovali za rovnocenného partnera. Když se mu však podařilo zainteresovat mladého knížete Lichtenštejna, který o údajných čarodějnicích v Olomouci informoval samotného císaře, neváhali už konšelé zakročit ve svůj prospěch a jali se tvrdě bránit své postavení. Ve zvláštním memorandu se obrátili na císaře Leopolda I., ve které popsali velmi podezřelé aktivity Bobligových soudních tribunálů. Díky tomuto ráznému zásahu, na který se vedoucí představitelé Šumperka nikdy nezmohli, získali císaře na svou stranu. Ten Bobligovi důrazně doporučil, aby se držel pouze předepsaných postupů a nepřekračoval hranice svých pravomocí⁹³.

I díky tomuto zásahu panovníka se činnost losinského a šumperského tribunálu v devadesátých letech 17. století téměř zastavuje. Proti její činnosti se vzmáhá čím dál větší odpor nejen mezi měšťany a venkovskými poddanými, ale i vrchnost si dodatečně začíná uvědomovat jaké zpustošení jim tyto procesy přinesly.

V roce 1792 se bratři Maxmilián a Jáchym obrátili se stížností na císaře. V důsledku finančních ztrát, které jim od roku 1678 čarodějnické procesy přinesli, žádali zastavení činnosti losinského soudního tribunálu. Stejně tak i knížeti z Lichtenštejna došlo, že současná situace mu již nepřináší žádný zisk a Šumperk i jeho okolí stále více hospodářsky chátrají.

V důsledku toho činnost nenáviděných tribunálů jak v Losínách, tak i Šumperku skončila v roce 1695. Během své mnohaleté činnosti poslaly tyto tribunály pod vedením

⁹³ Šindelář, Bedřich: *Hon na čarodějnice. Západní a střední Evropa v 16. – 17. století*, s. 210

jejich vrchního inkvizitora Bobliga na smrt kolem sta osob. V Šumperku bylo celkem 48 odsouzených, z toho 27 žen a 21 mužů. Téměř vyrovnané počty mužských a ženských obětí patří ke zvláštnosti těchto procesů, není to však úplně výjimečný jev, neboť procesy s podobným scénářem probíhaly i na německém území⁹⁴

Po skončení pronásledování čarodějnic osoba vrchního inkvizitora z pramenů navždy mizí. Tomuto starci, trápeného různými nemocemi bylo v té době už přes osmdesát let, což byl velice požehnaný věk. Je velmi nepravděpodobné, že by svůj život dožil v Losinách či Šumperku. Ani Olomouc, kde dříve žil, si dle mého názoru, nevybral za místo svého dožití. V těchto místech si nadělal příliš mnoho nepřátel, aby tam mohl v poklidu trávit své poslední dny. Snad se vrátil zpátky do svého rodiště ve Zlatých horách, kde mohl mít ještě nějaký majetek po otci. Ale to už je jen pouhá má fabulace, pro kterou nejsou žádné písemné doklady.

⁹⁴ Tamtéž, s.210; Kočí, Josef: *Čarodějnické procesy. Z dějin inkvizice a čarodějnických procesů v českých zemích v 16. – 18. století*, s. 120 - 130

5. Závěr

Od 15. století, kdy se rozhořely první hranice s čarodějnicemi až do druhé poloviny 18. století, kdy byly čarodějnické procesy už pouze ojedinělou výjimkou a osvětskou společností byly považovány za obraz toho nejhoršího tmářství, zahynulo na hranicích desetitisíce osob především ženského pohlaví. Jejich přesný počet ale již dnes nelze přesně zjistit; aktový materiál mnohde nepřežil běh času a v některých případech byl dokonce úmyslně zničen po usmrcení odsouzeného⁹⁵. V 19. a ještě zpočátku 20. století historici, věnující se tomuto tématu, uváděli počty obětí dokonce v šestimístných cifrách, které se však již v dnešní době považují za nadsazené a mluví se „jen“ o sto tisíci odsouzených čarodějníků pro celou Evropu.

Vrchol čarodějnických procesů v západní Evropě spadl především do let 1560 – 1630. Do roku 1700 pak jejich počet postupně klesá a v 18. století následně docházelo už jen ojediněle k upalování či lynčování jedinců⁹⁶, které především prostý lid považoval za čarodějníky.

Pronásledování čarodějnic bylo už od svého počátku záležitostí jednotlivých panství nebo dokonce jen jejich části; nikdy komplexně nezachvátilo celou zem. Pro hledání důvodu proč tomu tak bylo, nikdy nebude stačit jediná teorie, protože represí nemusel způsobit vždy jen jeden jediný faktor jako byla neúroda či jediná odcizená hostie jako v případě severomoravských čarodějnických procesů.

Většinou se muselo sejít několik příčin jako byla neúroda v důsledku přírodních katastrof, které zapříčinily nedostatek obživy jak pro lid tak i jejich dobytek, což mohlo ve společnosti vyvolat sociální napětí. Především obyvatelé vesnic a malých městeček taková nepřízeň osudu zasáhla nejcitelněji. Mnohde to byly procesy vynucené právě prostým lidem, jimž jejich vrchnost raději vyhověla, než aby došlo k rozpoutání nepokojů, které by

⁹⁵ Například ve Francii, kde bylo zvykem spalovat tyto dokumenty na hranici společně s odsouzcencem. Přesto inkviziční výsledky patří k jedněm z nejlépe zachovalých pramenných materiálů, jejichž obliba u historiků stále narůstá. Šindelář, Bedřich: *Hon na čarodějnice. Západní a střední Evropa v 16. – 17. století*, s. 15

⁹⁶ Není bez zajímavosti, že ještě v dnešní době dochází v rozvojových zemích k lynčování jedinců, kteří jsou svým okolím považováni za čaroděje, kteří úmyslně ničí úrodu a zabíjí dobytek. Místní úřady tomu zdá se nedokáží efektivně včas zabránit

neměla pod kontrolou. Prvními oběťmi takových procesů byly právě osoby, které už měli mezi svými sousedy pověst čarodějnic a čarodějníků.

Jiným faktorem, který hrál velkou roli bylo samozřejmě náboženství. Jak katolíci tak i protestanti shodně uznávali víru v existenci čarodějnic a o jejich spojení s ďáblem nepochybovali; počty obětí jejich represí jsou v tomto ohledu u obou konfesí vcelku vyrovnané. Vrchnost ať už světská či duchovní, katolická nebo protestantská někdy využívala rozpoutání čarodějnických procesů k zastrašení těch skupin obyvatelstva, které tajně nebo veřejně praktikovalo odlišné náboženství.

Ať už však byla příčina rozpoutání čarodějnických procesů jakákoliv, není pochyb o tom, že mnoho z nich se vymklo svému původnímu záměru a začalo „žít svým vlastním životem“. Záleželo právě hodně na osobě soudce či soudců, jak se k vedení takových procesů postaví. Mnoho z nich však bylo natolik zaslepených tehdejší doktrínou, podporovanou jak církevními špičkami tak i zemskými zákony, že o správnosti svého počínání nepochybovali a pronásledování ďábelských čarodějnic se stalo jejich životem.

U severomoravských čarodějnických procesů nacházíme jak faktor náboženský, vůli vrchnosti, která pronásledování povolila, tak i postavu všemocného soudce, který především bažil po vlastním obohacení, než po konání dobrých skutků tím, že zbaví společnost zvrácených čarodějníků. To ale ještě neznamená, že by v čarodějnice a jejich moc skutečně nevěřil stejně jako mnoho jeho součastníků.

Jindřich František Boblig z Edelstadtu byl podle mého názoru neobyčejně charismatickou osobností, která svým okolím dokázala bez velkých potíží manipulovat, našeptávat mu a zastrašovat ho po víc jak deset let. Pokud se mu ale někdo postavil na odpor, neváhal využít jakýkoliv prostředků, aby svého protivníka znemožnil či přímo odstranil. Byl to neúprosný a houževnatý muž, který souzením čarodějnic strávil podstatnou část života a využil situace, která se mu na sklonku jeho bytí naskytla a nemínil se jí vzdát za žádnou cenu. Přinášela mu nejen obohacení, pohodlné bydlení a s tím spojené vybrané pokrmy a pití⁹⁷, ale především mu nabízela moc, a to nejen nad odsouzenými, ale i nad jeho podřízenými, kterou mohl dávat viditelně najevo. V jeho režii se případ ukradené hostie stal mnoholetým terorem, který však byl v mnoha ohledech tolerován samotnou

⁹⁷ Dochované účty nám dávají určitou představu o jeho konzumaci vína a zvěřiny, které si Boblig a jeho soudní tribunál dopřával nejen během slavností konaných ve dnech poprav. Karton 49

vrchností, která podlehla jeho přesvědčovací schopnostem, tak i samotným olomouckým biskupem Karlem z Lichtenštejna – Castelnovu, který tím snad trestal zdejší tendence k tajnému vyznávání protestantského vyznání.

Po tom, co v roce 1696 byly tyto ničivé procesy skončeny, nepropuklo už na území českého království žádné velké pronásledování čarodějnic. Opět se jednalo pouze o procesy s jedinci, které měly už jen zřídka kdy fatální konec. Za vlády panovnice Marie Terezie se pak již začínají uplatňovat osvícenské názory, které se čarodějnictví vysmívaly jako pověře, které může věřit jen prostý lid Přesto však nový trestní zákoník *Constitutio Criminalis Theresiana* (1768) stále ještě obsahoval zákony proti čarodějnicím a uznával užití tortury při jejich výslechu, i když v omezené míře než platilo dřív. Teprve zrušení tortury, ke které panovnice přistoupila na naléhání svého okolí v roce 1776 prakticky znamenalo konec procesů s čarodějnicemi na našem území⁹⁸.

⁹⁸ Marie Terezie si vyhradila reskriptem z 1. března 1755 mít poslední slovo ve věcech obvinění z čarodějnictví. Šindelář, Bedřich: *Hon na čarodějnice. Západní a střední Evropa v 16. – 17. století*, s.215

Prameny a literatura

Archivní prameny

Zemský archiv Opava – pracoviště Olomouc

RA Žerotínové

Kart. 49

Kart. 51

Kart. 52

Kart. 53

Tištěné prameny

Institoris, Jindřich, Sprenger, Jakub: *Kladivo na čarodějnice. Malleus maleficarum*, (ed.)

Lenková, Jitka, Praha 2006

Matějek, František: Lánové rejstříky Olomouckého kraje z let 1675 – 1678, Olomouc 1994

Z Koldína, Pavel Kristián: *Práva městská Království Českého a Markrabství Moravského*, (ed.) Jireček, Josef, Praha 1876

Literatura

Behringer, Wolfgang: „*Germania, matka tolika čarodějnic*“, *uprostřed perzekucí*. (ed.)

Muchembled, Robert: *Magie a čarodějnictví v Evropě*, Praha 1997

Delemeu, Jean: *Strach na západě ve 14. – 18. století. Obležená obec / II.*, Praha 1999

Dülmen van, Richard: *Divadlo hrůzy*, Praha 2001

Ginzburg, Carlo: *Noční příběh. Sabat čarodějnic*, Praha 2003,

Karpas, Jan: *Dějiny státního zřízení. Díl 3., Doba pobělohorská. Část 2*, Praha 1920

Kieckhefer, Richard: *Magie a čarodějnictví ve středověké Evropě*, (ed.) Muchembled, Robert: *Magie a čarodějnictví v Evropě*, Praha 1997

Kieckhefer, Richard: *Magie ve středověku*, Praha 2005

- Kočí, Josef: *Čarodějnické procesy. Z dějin inkvizice a čarodějnických procesů v českých zemích v 16. – 17. století*, Praha 1973
- Knoz, Tomáš: *Karel starší ze Žerotína. Don Quijote v labyrintu světa*, Praha 2008
- Malý, Karel: *České právo v minulosti*, Praha 1995
- Malý, Karel: *Dějiny českého a československého práva*, Praha 2003
- Matějek, František: *Lánové rejstříky Olomouckého kraje z let 1675 – 1678*, Olomouc 1994, s. 81 - 84
- Monter, William: *Rané pronásledování čarodějnictví ve Švýcarsku*. (ed.) Muschembled, Robert: *Magie a Čarodějnictví v Evropě*, Praha 1997
- Muschembled, Robert: *Dějiny d'ábla*, Praha 2008
- Spurný František: „Čarodějnický děkan“ *Kryštof Alois Lautner*, Vlastivědné zajímavosti č. 212, Olomouc 1985
- Šindelář, Bedřich: *Hon na čarodějnice. Západní a střední Evropa v 16. – 17. století*, Praha 1986,
- Šindelář, Bedřich: *K třídnímu pozadí severomoravských a slezských „honů na čarodějnice“*, ČMM, 1976, S. 265 – 283
- Válka, Josef : *Dějiny Moravy II. Morava reformace, renesance a baroka*, Brno 1995, s. 151 - 153
- Zuber, Rudolf: *Osudy moravské církve v 18. století II.*, Olomouc 2003

